

Центральноукраїнський національний технічний університет

Економічний факультет

Кафедра «Економіка, менеджмент та комерційна діяльність»

Допущена до захисту:

Завідувач кафедри економіки, менеджменту
та комерційної діяльності, д.е.н., професор

_____ О. М. Левченко

«__» _____ 2021 р.

(протокол засідання кафедри ЕМ та КД

№ __ від «__» _____ 2021 р.)

Випускна кваліфікаційна робота

за другим (магістерським) рівнем вищої освіти на тему:

**«Моніторинг загроз фінансово-економічної безпеки функціонування
підприємства та методи їх запобігання»**

Виконала: студентка II курсу,

групи УФЕБ-20М-1.4

спеціальності 073 «Менеджмент»

Агура Юлія Олександрівна

Керівник: к.е.н., доц. В'юник О. В.

(наук.ст., вч.звання, прізвище, ініціали, підпис)

Рецензент _____

(прізвище, ініціали, посада)

Рецензент _____

(прізвище, ініціали, посада)

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Економіка, менеджмент та комерційна діяльність»
Спеціальність 073 «Менеджмент»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Левченко О.М.

« ____ » _____ 2021 р.

Завдання

на виконання випускної кваліфікаційної роботи магістранту

Агурі Юлії Олександрівні

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи: «Моніторинг загроз фінансово-економічної безпеки функціонування підприємства та методи їх запобігання»

2. Термін здачі випускної кваліфікаційної роботи:

- керівникові « ____ » _____ 2021 р.
- рецензенту « ____ » _____ 2021 р.

3. Назва розділів випускної кваліфікаційної роботи:

№	Розділ	Строки виконання
1	ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МОНІТОРИНГУ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ	
2	ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА МОНІТОРИНГ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АТ «КІРОВОГРАДСЬКЕ РУДОУПРАВЛІННЯ»	
3	РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ МОНІТОРИНГУ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	

4. Переліки графічного матеріалу: таблиці, рисунки, додатки:

5. Дата видачі завдання до випускної кваліфікаційної роботи:

« ____ » _____ 2021 р. _____
(підпис керівника)

6. Завдання прийнято до виконання

« ____ » _____ 2021 р. _____
(підпис магістранта)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ТА ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МОНІТОРИНГУ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ	8
1.1. Сутність та класифікація загроз фінансово-економічної безпеки підприємств	8
1.2. Методичні підходи моніторингу загроз фінансово-економічної безпеки функціонування підприємств	17
1.3. Інструментарій запобігання загроз фінансово-економічної безпеки підприємств	30
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА МОНІТОРИНГ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АТ «КІРОВОГРАДСЬКЕ РУДОУПРАВЛІННЯ»	35
2.1. Загальна характеристика господарської діяльності АТ «Кіровоградське рудоуправління»	35
2.2. Стан та тенденції показників фінансово-економічної діяльності підприємства	38
2.3. Результати моніторингу загроз фінансово-економічної безпеки функціонування АТ «Кіровоградське рудоуправління»	71
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ МОНІТОРИНГУ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	80
3.1. Пропозиції щодо вдосконалення моніторингових процедур у сфері фінансово-економічної безпеки підприємства	80
3.2. Заходи щодо активізації протидії загрозам АТ «Кіровоградське рудоуправління»	87
ВИСНОВКИ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	96
ДОДАТКИ	101

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ТА ПОЗНАЧЕНЬ

АТ	Акціонерне товариство
ВАТ	Відкрите акціонерне товариство
ПАТ	Публічне акціонерне товариство
ФЕБ	Фінансово-економічна безпека
ФЕБП	Фінансово-економічна безпека підприємства
К п.	Коефіцієнт покриття
К ш. л.	Коефіцієнт швидкої ліквідності
К аб. л.	Коефіцієнт абсолютної ліквідності
Ч о. а.	Частка оборотних активів в активах підприємства
Р. к.	Робочий капітал
К а.	Коефіцієнт автономії
К ф. з.	Коефіцієнт фінансової залежності
К ф. с.	Коефіцієнт фінансової стійкості
К с.	Коефіцієнт співвідношення залученого і власного капіталу
К с. ф.	Коефіцієнт стійкості фінансування
К к. з. к.	Коефіцієнт концентрації залученого капіталу
К стр. ф.	Коефіцієнт структури фінансування необоротних активів
К д. з.	Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів
К з. в. о.	Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами
К дов. з.	Коефіцієнт довгострокових зобов'язань
К п. з.	Коефіцієнт поточних зобов'язань
К с. б.	Коефіцієнт страхування бізнесу
К з. з.	Коефіцієнт забезпечення запасів робочим капіталом

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах розвитку економіки, посилення конкуренції на внутрішньому і світовому ринку, впливу глобалізаційних процесів та викликів ХХІ століття на усі сфери життя питання фінансово-економічної безпеки стоїть досить гостро. Результат роботи підприємства безпосередньо залежить від зростання чи зменшення конкуренції, зниження ділової активності ринку та великої кількості інших складових діяльності підприємств загалом. Саме тому в економічній науці потрібно враховувати чинник «загроза». Одночасно варто виокремити зовнішні загрози, що прораховуються макроекономічною ситуацією, і внутрішні загрози, які безпосередньо залежать від товариств металургійної галузі.

У час посилення фінансової кризи підприємства докладають зусиль щодо провадження ефективної антикризової політики. Зростання ризиків господарської діяльності може спричинити суттєве зниження фінансової стабільності та платоспроможності господарюючого суб'єкта і, як наслідок, призвести до його банкрутства. Тому створення досконалої системи фінансово-економічної безпеки складає першочергове завдання для суб'єкта господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботі представлені праці вітчизняних та зарубіжних авторів, які досліджували проблему управління фінансово-економічною безпекою підприємств. Теоретичні та практичні дослідження щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств та її моніторингу є предметом досліджень таких науковців, як: Алькема В., Барановський О., Бартиш А., Берницька Д., Белялов Т., Бінько І., Василенко В., Васильців Т., Галайко Н., Галіцин В., Гетманець О., Діденко Є., Дідик А., Дідівська Н., Єрмошенко М., Зеліско І., Зубок М., Ільчук В., Кліпун А., Кокнаєва М., Колєчкіна Л., Корецька О., Корінь С., Корчинський І., Крупка М., Кузенко Т., Кузуб С., Куцик В., Ладюк О., Лиса О., Литвиненко Ю., Ліпкан В., Лобурко Я., Мандзіновська Х., Мартинюк В., Марченко О., Мелих О.,

Мельник С., Мойсеєнко І., Мулик Я., Мунтіян В., Новак О., Пашнюк Л., Пекін А., Підхомний О., Побурко Я., Пушак Я., Ревак І., Рудковський О., Сабіна Н., Садчиков В., Сак Т., Столбов В., Сусіденко О., Сухоруков А., Трухан О., Тулуб О., Фатенок-Ткачук А., Харчук М., Цвайг Х., Шаповал Г., Шлемко В., Яструбецька Л. та інших.

Водночас, питання практичного застосування моніторингових процедур у сфері забезпечення ФЕБ вітчизняних підприємств потребують більш детального розгляду та аналізу.

Мета і завдання кваліфікаційної роботи. Метою роботи є моніторинг загроз фінансово-економічної безпеки металургійного підприємства та розробка заходів щодо протидії загрозам, удосконалення моніторингових процедур ФЕБ АТ «Кіровоградське рудоуправління».

Для досягнення поставленої мети було вирішено такі завдання:

- охарактеризувати сутність та здійснити класифікацію загроз ФЕБ підприємств;
- визначити методичні підходи моніторингу загроз ФЕБ функціонування підприємств;
- навести інструментарій запобігання загроз ФЕБ підприємств;
- охарактеризувати діяльність АТ «Кіровоградське рудоуправління»;
- проаналізувати фінансово-економічний стан та динаміку його зміни для металургійного підприємства;
- здійснити моніторинг ризиків у сфері ФЕБ підприємства;
- визначити шляхи покращання системи моніторингу ФЕБ на підприємстві;
- розробити пропозиції щодо запобігання загрозам у сфері ФЕБ досліджуваного підприємства.

Об'єктом дослідження є процес моніторингу загроз ФЕБ АТ «Кіровоградське рудоуправління» на основі його фінансової звітності.

Предмет дослідження – теоретико-методичні та прикладні аспекти вдосконалення моніторингу загроз ФЕБ підприємства та заходи стосовно активізації протидії загрозам.

Методи дослідження. При проведенні дослідження використовувалися такі методи: структурно-логічний метод; метод семантичного аналізу; структурного групування; порівняльний та метод наукового узагальнення.

Елементи наукової новизни дослідження полягають у наступному:

- отримали подальшого розвитку теоретичні та методичні аспекти щодо проведення моніторингу загроз ФЕБ підприємств у сучасних умовах;
- удосконалено практичні підходи щодо оцінювання рівня ФЕБ підприємства з урахуванням його галузевої специфіки;
- отримала подальшого розвитку практично орієнтовна система поліпшення моніторингових процедур у сфері ФЕБ підприємства та формування заходів щодо протидії зазначеним загрозам.

Практична значущість даної роботи полягає у визначенні конкретних пропозицій, спрямованих на покращення процедур моніторингу загроз ФЕБ підприємства з метою їх запобігання та мінімізації негативного впливу. Наведені рекомендації можуть використовуватися у практичній діяльності АТ «Кіровоградське рудоуправління».

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень апробовані на I Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих учених «Державне й муніципальне управління у XXI столітті: організаційно-економічні, правові та інформаційні аспекти», 25 листопада 2021 рік, тези доповіді на тему: «Методичні засади моніторингу загроз фінансово-економічної безпеки підприємства».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МОНІТОРИНГУ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність та класифікація загроз фінансово-економічної безпеки підприємств

Забезпечення життєздатності підприємств у сучасних складних економічних умовах України, серед яких проблема фінансової нестабільності з її постійними змінами внутрішнього і зовнішнього середовища, – це одне з найактуальніших питань, яке потребує першочергового вирішення. Для загроз, які виникають, характерна багатовекторність, оскільки вони можуть впливати на різні сфери діяльності підприємств, товариств та організацій, серед яких варто відзначити ефективність виробництва, забезпечення раціонального використання ресурсів, платоспроможності та фінансової стійкості. Умови фінансової нестабільності викликають постійне зростання ризиків у господарській діяльності, що у свою чергу прогнозовано може спричинити досить значне зниження рівня фінансового становища підприємства, а надалі навіть завершитися банкрутством підприємства. Відповідно, перед кожним суб'єктом господарювання для забезпечення успішної діяльності постає завдання, мета якого полягає у розробці системи фінансово-економічної безпеки та її якісній реалізації.

Суть *фінансово-економічної безпеки підприємства* полягає у досягненні ним такого фінансово-економічного становища, яке дозволить забезпечити достатньо надійний рівень захисту фінансово-економічних інтересів підприємства від негативних чинників як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, а також створити необхідні фінансово-економічні умови для провадження стабільної успішної діяльності, що уможливить стійкий розвиток підприємства у нестабільних умовах сьогодення.

Усі комплексні елементи системи фінансово-економічної безпеки підприємства мають бути спрямовані на досягнення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства, а саме його трудових, фінансових, матеріальних та інформаційних складових.

Зважаючи на окреслену вище актуальність проблеми забезпечення життєздатності підприємств, зауважимо про необхідність оцінювання рівня їх фінансово-економічної безпеки, що обумовлює потребу пошуку нових методів та алгоритмів досягнення фінансово-економічної безпеки, виконання подальших наукових досліджень як у суто науковому, так і в науково-практичному аспектах.

Результати наукових досліджень багатьох учених-економістів засвідчують, що визначення «фінансово-економічна безпека» трактується ними по-різному. Переважне число дослідників поняття фінансово-економічної безпеки розподіляють на два окремих: фінансова безпека підприємства та економічна безпека підприємства. У процесі вивчення питання про сутність економічної безпеки застосовувалися ряд підходів, а власне сутність економічної безпеки розглядалася на різних рівнях, зокрема: на рівні підприємств, на галузевому рівні, регіональному та національному.

Назвемо чотири ключових підходи, які, на думку вчених-економістів, покликані забезпечувати на мікрорівні життєздатність окремого підприємства, а на макrorівні – стабільний розвиток усього суспільства з його орієнтацією на самовдосконалення.

Суть першого підходу полягає у визначенні економічної безпеки як елемента національної безпеки. Зміст другого підходу зводиться до тлумачення економічної безпеки як певного стану економіки. Третій підхід пропонує розуміння економічної безпеки як сполучення чи як сукупність умов і факторів, які покликані забезпечувати необхідний рівень зростання економіки країни. В основі четвертого підходу «економічна безпека» – це якісний стан комплексу основних факторів суспільного виробництва у поєднанні зі спроможністю держави забезпечувати їх використання в національних інтересах з високим

ступенем ефективної захищеності даних факторів. За таких умов здійснення економічної стратегії, що буде адекватна викликам мінливого економічного простору держави, стає цілком очевидним.

Поняття фінансово-економічної безпеки підприємства (ФЕБП) вчені-економісти Столбов В. Ф. та Шаповал Г. М. визначають як «стан захищеності його ресурсів та інтелектуального потенціалу від наявних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування, який характеризується високими фінансовими показниками діяльності та перспективою економічного розвитку в майбутньому» [46, с.104].

Відомий дослідник Бланк І. А. аналізує ФЕБП з позиції «кількісного і якісного детермінованого рівня фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних, збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого зростання в поточному і перспективному періоді» [6, с. 125].

Науковці Мойсеєнко І. та Марченко О. вважають, що ФЕБП – «це такий його фінансово-економічний стан, який забезпечує захищеність його фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах» [35, с.28].

Трактування ФЕБП Трухан О. дає одночасно з двох позицій – «статичної (як результат діяльності підприємства на певну дату) та динамічної (розвиток підприємства в умовах фінансово-економічної безпеки в короткостроковій та довгостроковій) перспективі» [49, с.30].

Дослідники Ільчук В. та Садчиков В. зазначають, що ФЕБП – «це не тільки захищеність капіталу підприємств, організацій, установ, але і їх готовність створювати нові механізми реалізації фінансових угод, захисту прав усіх учасників фінансових відносин, а також упорядкування і здійснення

контролю за фінансово-економічними потоками та відповідний рівень страхування різного роду непередбачуваних ризиків» [17, с. 212].

Визначаючи сутність економічної безпеки також необхідно зважати на те, що вона зводиться до стану економічної системи, до складу якої входять численні суб'єкти та мають місце тісні взаємозв'язки. Таким чином, повноцінне забезпечення економічної безпеки держави можливе за умови достатнього забезпечення економічної безпеки кожного із суб'єктів, які перебувають у взаємодії в межах єдиної економічної системи. Усе зазначене переконує в тому, що економічна безпека закономірно формується на певних рівнях (рис. 1.1).

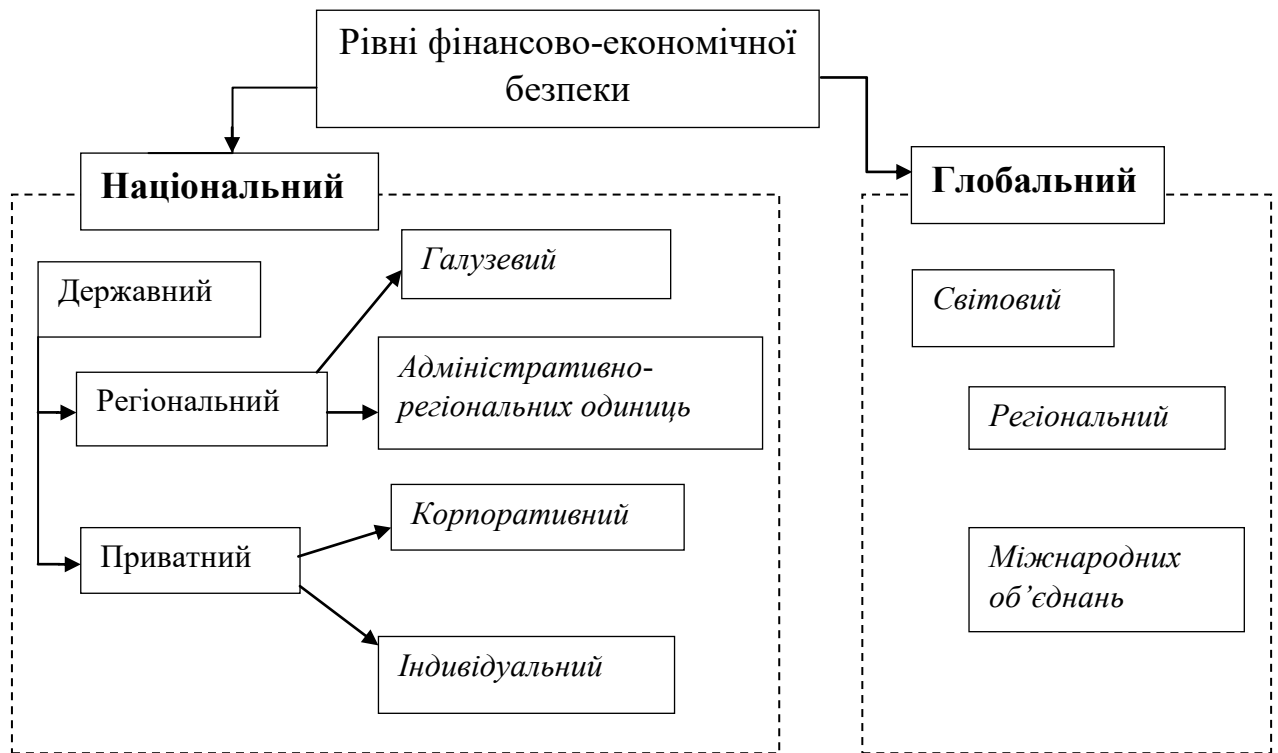

Рис. 1.1 Рівні фінансово-економічної безпеки

Джерело: [38].

Відображені на рис. 1.1 рівні фінансово-економічної безпеки у їх взаємозв'язках підтверджують закономірність: рівень безпеки країни залежатиме від рівня світової економічної безпеки тим більше, чим більше міжнародних економічних зв'язків вона матиме у своєму активі.

Відповідно, за умов стабільності у світовій економічній системі для такої держави відкриватиметься значно більше перспектив, які однозначно сприятимуть розвитку національної економіки, відкриттю нових ринків для збуту товарів та послуг.

У разі, коли держава не дбатиме про налагодження міжнародних партнерських зв'язків у сфері економіки, то для неї завжди буде існувати ризик потрапляти у залежність від фінансових криз, що мають місце на світовому рівні, від падіння фондових ринків, від коливання ринкових цін на окремі групи товарів тощо.

Фактор національної економічної безпеки визначається на трьох рівнях: державному, приватному та регіональному. Функціональна особливість цих факторів полягає в тому, що з метою забезпечення національної економічної безпеки необхідно дбати про належне вирішення економічних проблем як на зовнішньому, так і на внутрішньому рівнях, а саме на рівні окремих галузей виробництва, на рівні відповідних регіонів, підприємств і навіть певних категорій громадян. Відповідно, для досягнення необхідного рівня економічної безпеки на національному рівні її потрібно забезпечити не лише на рівні державних структур для того, щоб уникнути проявів негативних внутрішніх факторів, які можуть спрацювати на нижчих рівнях економічної сфери.

Викладені вище тлумачення поняття «фінансова безпека підприємства» переконують у тому, що сучасна наукова думка розглядає його різносторонньо, визначаючи в кожному разі окремі суттєві характеристики даного поняття. Разом з тим більшість дослідників поняття фінансової безпеки підприємства розглядають як певний стан рівня захищеності від загроз. У зв'язку з цим виникає об'єктивна потреба з'ясувати семантику поняття «загроза». Огляд відповідних наукових джерел засвідчує існування різноманітних визначень цього явища. Наведемо найбільш типові з них:

— «загроза — це такий розвиток подій, внаслідок яких збільшується можливість або з'являється вірогідність порушення нормального функціонування підприємства та заподіяння збитків» [9, с. 93];

– «загроза – це найбільш конкретна і безпосередня форма небезпеки або сукупність умов і чинників, що створюють небезпеку інтересам різних суб'єктів» [40, с. 23];

– «загроза – це потенційні або реальні дії фізичних чи юридичних осіб, що порушують стан захищеності суб'єкта підприємницької діяльності та здатні призвести до припинення його діяльності або до фінансових та інших втрат» [41, с. 120].

На наше переконання, з усіх визначень поняття «загроза» найбільшою точністю і повнотою вирізняється трактування цього явища, запропоноване вченими-економістами Єрмошенком М.М. та Горячевою К.С. у монографічному дослідженні «Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство»: «загрози фінансовій безпеці підприємства – це наявне чи потенційно можливе явище або чинник, яке створює небезпеку для реалізації фінансових інтересів підприємства» [14, с. 56].

Окрім того необхідно зауважити, що спеціальна наукова література виокремлює різноманітні види загроз фінансовій безпеці підприємства, що вимагає виконання їх детальної ідентифікації з метою чіткого розрізнення таких загроз та врахування їх на перспективу. В опрацьованих наукових джерелах представлена узагальнена класифікація загроз фінансовій безпеці підприємства, яку наводимо нижче (рис. 1.2).

До внутрішніх загроз, від яких може залежати фінансова безпека, відносяться: навмисні чи випадкові помилки у сфері менеджменту в аспекті організації фінансової діяльності підприємства, від яких залежать: вибір стратегії підприємства, управління та оптимізація активів і пасивів підприємства; відсутність професіоналізму у провідних спеціалістів; прорахунки у вирішенні питання інформаційної безпеки; відсутність достатньої уваги, що має приділятися питанню стратегічного планування і забезпеченню кризового менеджменту; проблема порушення договірних зобов'язань.

Найбільшу небезпеку, зазвичай, становлять зовнішні загрози, які майже неможливо виявити та спрогнозувати. У той же час питання про те, яким чином

усунути внутрішні загрози, відноситься до сфери компетенції керівних органів підприємства.

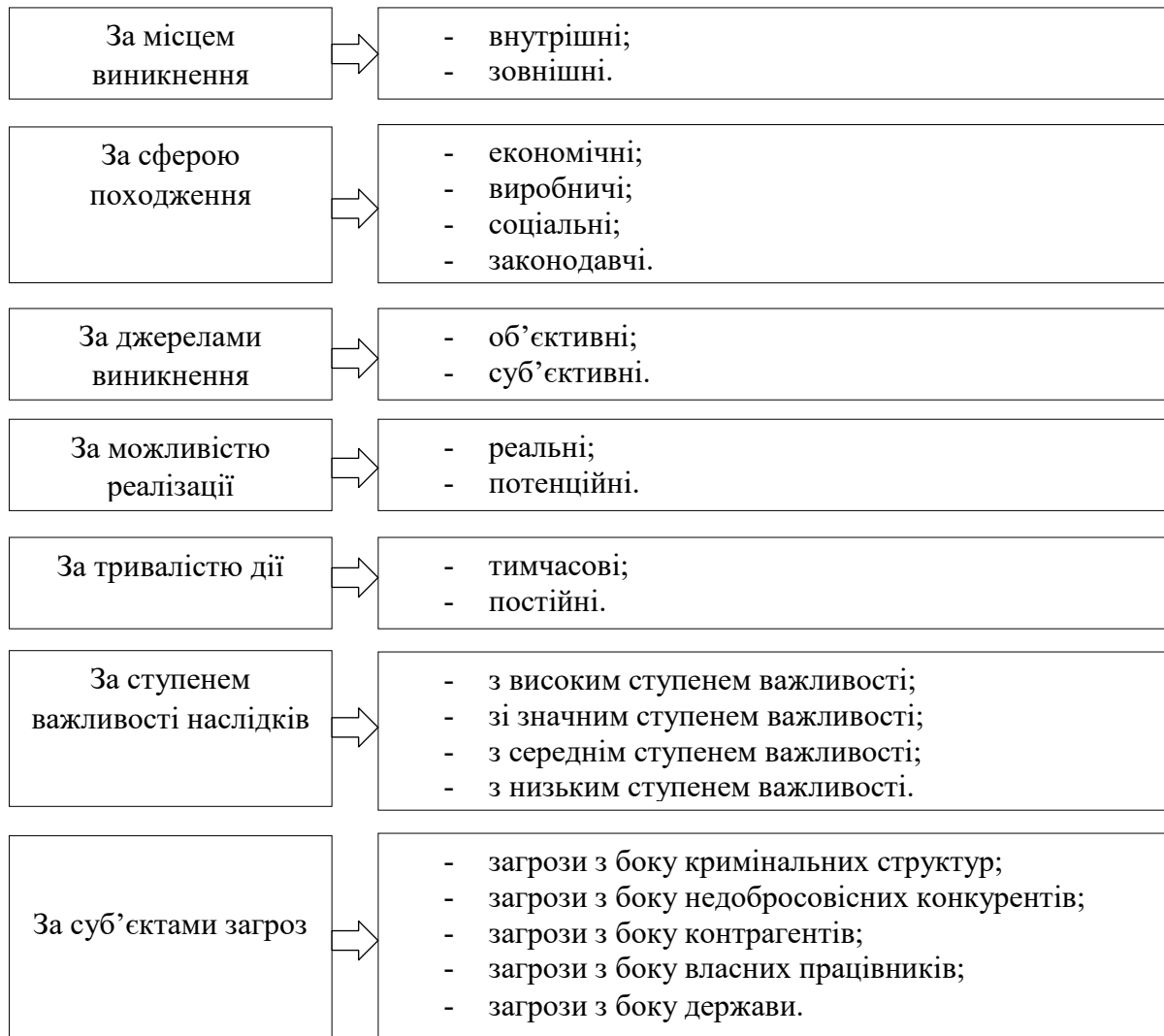

Рис. 1.2. Класифікація загроз фінансово-економічної безпеки

Джерело: [53, с. 183].

Загрози відповідно до сфер їх виникнення поділяються на загрози економічного типу, виробничого, соціального та законодавчого. Як свідчить практика, найбільшого поширення набули загрози економічного характеру, до яких відносяться: наявність недостатньої кількості/відсутність інвестицій та фінансових ресурсів; відсутність резервів; проблеми з отриманням кредитів; незначна кількість наявних економічно обґрунтованих програм та економічних проектів; закритість доступу до інформації щодо стану ринку; обмеженість

ринку для збуту продуктів виробництва; неефективність ведення бухгалтерського обліку, що призводить до такого результату, як відсутність фінансового планування.

Фінансові загрози за джерелами виникнення поділяються на об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних належать загрози, що з'являються поза участю та волею суб'єктів системи. До суб'єктивних загроз віднесено такі фактори, як сплановані або спонтанні дії окремих осіб, представників органів влади чи державних організацій; конкурентна діяльність, злочинна діяльність та інше, що мають вплив на формування ринкових економічних відносин підприємств.

Загрози фінансовій безпеці розподілено на реальні та потенційні з урахуванням можливостей їх здійснення. У спеціальних джерелах відстежена неминучість прояву реальних загроз як об'єктивна закономірність. З'ясовано, що такі загрози можуть, по-перше, існувати об'єктивно протягом окремого досліджуваного часового періоду, по-друге, – цілком ймовірно мають здатність активуватися в перспективі. Як зауважує у монографічному дослідженні «Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення» Васильців Т. Г., «Потенційні загрози можуть настати під час реалізації певних суб'єктивних чи об'єктивних умов» [7, с. 36].

Тривалість дії загроз обумовила їх поділ на тимчасові та постійні. Прояв тимчасових загроз фінансової безпеки проявляється протягом досить обмеженого часового проміжку. Період виникнення та активного впливу постійних загроз охоплює увесь час існування системи фінансової безпеки підприємства, тому нівелювати їх прояв, практично, немає можливостей.

Відстеження різних рівнів прояву загроз фінансовій безпеці покладено в основу поділу таких загроз за ступенем їх важкості, де тяжкість наслідків визначена в таких параметрах: висока, значна, середня та низька.

Цілком закономірно, що загрози з високою важкістю можуть зумовити різке погіршення усіх фінансових показників, які забезпечують відповідний рівень діяльності підприємства, аж до необхідності припинити його діяльність.

Результативність прояву загроз зі значним рівнем тяжкості наслідків визначається можливістю завдати підприємству таких фінансових збитків, які негативно позначаються не лише на його нинішніх основних фінансових показниках, а й на ефективності його діяльності в майбутньому і потребуватимуть значної кількості часу для їх усунення.

На думку дослідників, найменш небезпечними для фінансової безпеки можна вважати загрози середньої та, особливо, низького рівня тяжкості. «Середній ступінь тяжкості означає, що подолання наслідків здійснення цих загроз вимагає витрат і не вимагає значного часу. Наслідки реалізації загроз з низьким ступенем наслідків не мають якого-небудь істотного впливу ні на стратегічні позиції підприємства, ні навіть на його поточну діяльність» [41, с. 121].

Запропонована класифікація фінансових загроз та їх детальна характеристика забезпечують можливості для цілеспрямованого формування системи забезпечення належної фінансової безпеки підприємства. Варто зауважити, що саме своєчасність та повнота ідентифікації фінансових загроз визначають ефективність побудови системи фінансової безпеки підприємства. У свою чергу, саме від якісного рівня створеної на підприємстві системи забезпечення фінансової безпеки залежатиме успішність вирішення питань щодо виявлення та визначення виду загроз, вибору оптимальних механізмів їх усунення.

Своєчасна ідентифікація фінансово-економічних загроз та наявність ефективного механізму для їх моніторингу покликані забезпечити системну роботу з упередження та протидії усякого виду загрозам у фінансово-економічній сфері. Для кожного виду загроз у сфері ФЕБ підприємства доцільно розробляти диференційовані заходи щодо протидії їх виникненню, а у разі неможливості запобігти їх прояву – щодо мінімізації негативних наслідків впливу.

1.2. Методичні підходи моніторингу загроз фінансово-економічної безпеки функціонування підприємств

Для комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства моніторинг представляє її функціональну основу, мета якого полягає в тому, щоби вчасно виявити і відстежити зовнішні та внутрішні загрози а також у потрібний момент вжити необхідних заходів для їх мінімізації та, якщо це можливо, забезпечити їх повне усунення.

Суттєві зміни в навколишньому середовищі, ускладнення на рівні економічних зв'язків, виникнення нових загроз з різним рівнем небезпек потребують від підприємств постійного виконання аналізу динаміки, що характерна для ключових економічних тенденцій.

Процес забезпечення фінансово-економічної безпеки будь-якого підприємства, безперервність якого залежить від наявності оперативної інформаційної підтримки, потребує системного виконання відповідної інформаційно-аналітичної роботи. Для ухвалення ефективних управлінських рішень відповідна інформація потребує постійного оновлення для забезпечення її практичної цінності. Здійснення інформаційного моніторингу – це оптимальний спосіб для своєчасного отримання актуальної інформації, від якої великою мірою залежить ефективність діяльності служби безпеки підприємства.

В основі моніторингу фінансово-економічної безпеки лежить система пошуку, аналізу, оцінювання даних та прогнозів на перспективу, які визначають рівень безпеки підприємства. Визначення джерел та причин виникнення загроз для підприємства, ступеня небезпеки виявлених загроз, прогнозування можливих збитків від їх актуалізації, розробка заходів для досягнення фінансово-економічної безпеки – це аналітична складова моніторингу як функціональної основи комплексної системи безпеки.

Моніторинг виконує функцію запобіжного інструмента, призначення якого полягає у фіксації відхилень даних внутрішнього та зовнішнього

середовища підприємства від стандартних значень відповідних даних. У процесі моніторингу основу для ухвалення ефективних рішень та організації успішної діяльності з реагування на зовнішні загрози складають оціночно-аналітичні процедури.

Для вдалого проведення моніторингу важливо дотримуватися принципу безперервності функціонування системи забезпечення ФЕБП, суть якого полягає у виконанні постійного спостереження за рівнем економічного стану підприємства відповідно до розробленої системи показників. Наступний важливий принцип моніторингу – це принцип попередження, мета якого полягає у виявленні негативних факторів і тенденцій на ранніх стадіях їх прояву, у тому числі й на рівні прихованого управління підприємством. Реалізація даного принципу передбачає і своєчасне вжиття таких захисних заходів, які покликані убезпечити підприємство від фінансових збитків. Для здійснення комплексного підходу до розробки системи моніторингу ФЕБП необхідно реалізувати такі види його забезпечення:

- правове;
- інформаційно-аналітичне;
- організаційно-методичне;
- технічне.

Обсяги зазначених видів забезпечення моніторингу та співвідношення між ними можуть бути різними, оскільки зазначені показники залежать від розмірів підприємства, особливостей сфери його виробництва чи діяльності, системи менеджменту, типів домінуючих загроз, обсягів наявних коштів для виконання моніторингу тощо. Економічна доцільність витрат, спрямованих на здійснення моніторингу, завжди повинна оцінюватися об'єктивно та з урахуванням специфіки підприємства. Відповідно, в кожному разі система моніторингу фінансово-економічної безпеки кожного підприємства буде відзначатися специфічними рисами та свого роду новизною.

З урахуванням зазначеного щоразу у процесі виконання моніторингу має місце його адаптація до умов конкретних ситуацій з відповідною оптимізацією

методів збору та аналізу інформації, розробкою необхідних управлінських рішень. Правове забезпечення моніторингу полягає у його проведенні з урахуванням вимог чинного вітчизняного законодавства, у тому числі й інших відповідних нормативних документів. До безпосередніх обов'язків служби безпеки підприємства належить виконання запобіжних заходів щодо проявів можливих правопорушень як партнерами по бізнесу, так і споживачами. Крім того й сама служба безпеки покликана неухильно дотримуватися положень законодавчих та нормативних актів, зокрема під час збирання різного роду конфіденційної інформації про існуючих та потенційних конкурентів. Взаємодія служби безпеки підприємства з правоохоронними органами на рівні попередження, виявлення та вчасного усунення різного роду правопорушень – це також один із ключових факторів забезпечення успішної фінансово-економічної життєдіяльності підприємства.

Необхідно зазначити, що в системі економічних студій поняття «моніторинг» отримало різні трактування, з-поміж яких чітко виокремлюються два ключових підходи. Так, А. Шишкін [54] визначає моніторинг як: «Сукупність прийомів щодо відстеження, аналізу, оцінки та прогнозування соціально-економічних процесів, пов'язаних з реформами, а також збирання, обробка інформації й підготовка рекомендацій стосовно розвитку реформи». Дослідники А. Когут та В. Рохчин розуміють це поняття як: «Систему спостереження, оцінки та прогнозу економічних і соціальних умов, наявних на території» [19]. Учений-економіст В. Галіцин сприймає поняття моніторингу як: «Безупинне спостереження за економічними (або будь-якими іншими) об'єктами, аналіз їх діяльності як складової управління» [8]. Дослідник В. Єдронова розглядає моніторинг як: «Комплексну систему спостережень, збору, обробки, систематизації та аналізу інформації про стан економічного об'єкта, яка дає оцінку і прогнозує його зміни, розробляє обґрунтовані рекомендації щодо прийняття управлінських рішень» [13]. Таким чином, група названих вище дослідників трактує моніторинг як функцію управління. Разом з тим група інших науковців, серед яких А. Бєрьозкіна [5], Д. Плісецький [42] та

Я. Побурко [43], розглядає моніторинг як метод контролю. Зокрема, на думку А. Берьозкіної [5], моніторинг – це «один із методів контролю, але контролю не результату, а процесу діяльності, виявлення тенденцій динаміки її розвитку», Д. Плісецький [42] вважає, що моніторинг – це «спеціально організоване систематичне спостереження за станом об'єктів, явищ, процесів з метою їх оцінки, контролю або прогнозу». Побурко Я. зауважує, що: «Безперервне спостереження за станом об'єкта відбувається з метою запобігання несприятливим відхиленням щодо найбільш важливих параметрів. Систематичне спостереження за результатами діяльності, їх корекція – суть моніторингу» [43].

Отже, суть поняття моніторингу розуміємо не лише як процес вивчення роботи підприємства, а й як контроль та оцінювання результатів, прогнозування його діяльності. Комплексна система моніторингу загроз уміщує підсистеми моніторингу всіх складових системи економічної безпеки, оскільки моніторинг становить підсистему системи забезпечення економічної безпеки підприємства.

На рис. 1.3 представлено інструментарій моніторингу загроз ФЕБ у систематизованому вигляді.

З метою виконання моніторингу зовнішнього середовища, як правило, застосовуються матричні моделі: PEST-аналізу, SWOT-аналізу, метод 5x5 А. Х. Мескона, матриці «Ймовірність посилення фактора – вплив фактора на підприємство Дж. Х. Вілсона», а також інших ряд методів – економіко-статистичні, експертні та прогностичні методи та метод імітаційного моделювання. У разі проведення моніторингу підприємств-конкурентів використовуються такі засоби: побудова карти стратегічних груп, створення концепції рушійних сил, моделювання п'яти сил за Портером, формування конкурентного профілю.

PEST-аналіз – це маркетинговий інструмент, який використовується для здійснення довгострокового планування у сфері бізнесу та уможливорює врахування впливу факторів навколишнього середовища. Передбачення на

перспективу позитивних чи негативних наслідків такого впливу покликане сприяти ухваленню обґрунтованих рішень, мінімізації помилок. PEST-аналіз – це аббревіатурний варіант таких основоположних показників галузі: політичних – P (Political); економічних – E (Economical); соціально-культурних – S (Socio-cultural); технологічних – T (Technological).

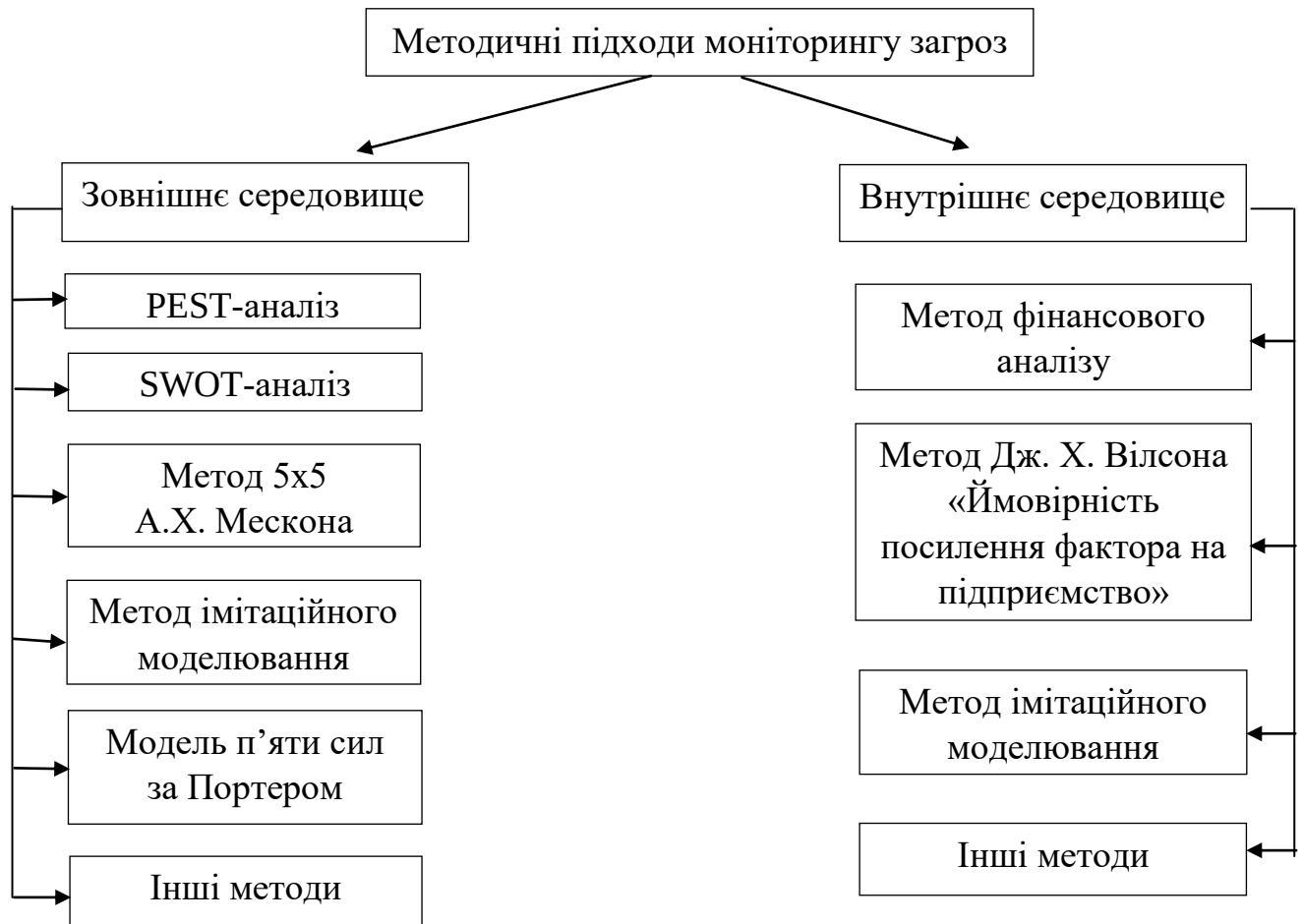

Рис. 1.3. Схема інструментарію моніторингу загроз ФЕМ

Джерело: [1, с. 105].

P (Political) – це фактори політико-правового поля, в межах якого здійснює свою діяльність будь-яке товариство, підприємство чи організація. Під час виконання аналізу політико-правового поля окремої галузі, ринку чи держави пропонується дати відповідь на питання стосовно ключових змін у сфері політичної стабільності/нестабільності та правового регулювання.

E (Econometical) – це фактори економічної складової ринку. Для визначення впливу даних чинників потрібно знайти 6 основних параметрів, що

характеризують ситуацію в економіці держави та на ринку, в межах якого функціонує товариство, підприємство чи організація:

- 1) динаміка розвитку економіки – спад, зростання, стагнація;
- 2) зміна курсів валют, вартості капіталу;
- 3) зміна рівня безробіття;
- 4) зміна рівня інфляції;
- 5) зміна наявного доходу на душу населення;
- 6) тенденції у банківській сфері.

S (Socio-cultural) – фактори, суть яких полягає у визначенні соціальної та культурної характеристик стану ринку. Виконання аналізу даної групи факторів передбачає опис 5 визначальних параметрів:

- 1) зміна демографічного стану: рух населення (зменшення/зростання), статеві-вікові показники ринку, зміна расової приналежності;
- 2) рівень освіченості населення, а саме рівень кваліфікації кадрів;
- 3) характерні ознаки менталітету, система культурних цінностей;
- 4) динаміка соціальних прошарків населення;
- 5) мінливість смаків та уподобань аудиторії, поширені міфи й різного роду упередження.

T (Technological) – це фактори, які визначають наявність/відсутність технологічного прогресу в галузі. Оскільки в епоху технологічного прогресу саме оновлення технологій виробництва криє в собі потужний потенціал для кардинальних змін ринку, то важливість урахування технологічних факторів набуває особливого значення.

У процесі визначення технологічних факторів та їх можливого впливу на діяльність підприємства варто обов'язково враховувати такі 4 параметри:

- 1) ймовірні зміни у ключових технологіях, що використовуються на ринку (впровадження інновацій на рівні обладнання, матеріалів, побудови бізнес-моделей та методів ведення бізнесу);
- 2) значення інтернету для розвитку ринку;
- 3) значення мобільних технологій для розвитку ринку;

4) новітні інновації в інформаційних технологіях, які сприяють ефективній конкуренції підприємства, товариства чи організації на ринку.

Англомовна аббревіатура SWOT, яка позначає один із видів аналізу, розшифровується таким чином: S – Strengths – «сила»; W – Weaknesses – «слабкість»; O – Opportunities – «можливості»; T – Threats – «загрози». Виконання SWOT-аналізу дає можливість визначити не лише сильні та слабкі сторони товариства, підприємства чи організації, а й можливості та загрози, які проявляються ззовні, а також встановити взаємозв'язки між елементами. У розділі 2.3 наведено зразки виконання SWOT-аналізу та PEST-аналізу на матеріалах діяльності досліджуваного нами акціонерного товариства.

Автор методу «5x5» – А. Х. Маскон, який запропонував його для застосування у 1984 р. Реалізація даного методу здійснюється шляхом виконання аналізу навколишнього середовища, в умовах якого підприємство здійснює свою діяльність. Застосування методу «5x5» уможливорює прогнозування майбутнього економічного стану підприємства за умови аналітичного опрацювання зібраної інформації про відповідне зовнішнє середовище.

Модель п'яти сил за Портером – це аналіз п'ятих факторів, які здійснюють вплив на прибутки товариства чи підприємства. Дана модель була розроблена Майклом Портером ще у 1979 році, проте у сфері бізнесової діяльності вона активно використовується й досі. Суть моделі п'яти сил, за Портером, полягає в тому, що на прибутковість бізнесу впливає відразу ряд факторів, серед яких:

- 1) тиск постачальників;
- 2) тиск покупців;
- 3) тиск діючих конкурентів (внутрішня конкуренція);
- 4) загроза виникнення нових конкурентів;
- 5) товари-замінники (субститути).

Підприємствам, які активно працюють на сучасному ринку, за допомогою моделі п'яти сил Портера пропонується можливість контролювати ризики,

розробляти та впроваджувати адекватні заходи, а в цілому – утримувати доволі високий рівень прибутковості.

Здійснити якісний аналіз внутрішнього середовища підприємства можливо з використанням системи показників ефективності економічних ресурсів, якими воно володіє на даному етапі, до складу якої входять метод фінансового аналізу та матриця: «Ймовірність посилення фактора – вплив фактора на підприємство Дж. Х. Вілсона».

За методом Дж. Х. Вілсона «Ймовірність посилення фактора на підприємство» для кожного з обраних для аналізу факторів необхідно визначити рівень його впливу на діяльність товариства/підприємства та ймовірність посилення такого впливу. Наступний етап реалізації методу Дж. Х. Вілсона «Ймовірність посилення фактора на підприємство» передбачає формування таблиці, на основі якої й визначається значимість аналізованого фактора. Результативність використання даного методу залежить і від якісних характеристик обраних для аналізу факторів – вони мають бути з високими та середніми значеннями показників або з високим значенням одного та низьким іншого. Всі інші варіанти розглядати недоречно як безрезультативні.

Суть методу фінансового аналізу полягає в отриманні максимальної кількості високоінформативних параметрів, які забезпечують формування об'єктивної картини фінансового становища товариства/підприємства, його реальних прибутків та наявних збитків, змін структури активів і пасивів у системі розрахунків з дебіторами та кредиторами.

Окрім того за допомогою даного методу для аналітиків існує можливість дізнатися про швидкість капіталообігу та прибутковість. В цілому, використання методу фінансового аналізу дозволяє на підставі отриманих даних виконати прогнозований аналіз, визначати оптимальні шляхи для досягнення цілей.

В основному, методи імітаційного моделювання, як свідчить досвід їх застосування, розвиваються та використовуються у трьох напрямках. Перший напрямок полягає у розробці типових методів та прийомів створення

імітаційних моделей. В основі другого лежить виконання дослідження, спрямоване на визначення ступеня подібності між імітаційними моделями та реальними системами. Третій напрямок передбачає створення засобів для автоматизації програмування, що мають бути зорієнтовані на формування комплексів програм для імітаційних моделей. Шляхом логічного поєднання необхідних локальних математичних моделей у комплексний алгоритм існує можливість для розв'язання проблеми підготовки аналітичної інформації для обґрунтування та прийняття важливих управлінських рішень на підприємстві, що має забезпечити досягнення позитивних результатів як на рівні господарської діяльності цілісних об'єктів, так і на рівні їх структурних підрозділів.

Отже, виконання аналізу діяльності товариства/підприємства в розрізі імітаційного моделювання його роботи покликане підвищити її результативність на ближчу та подальшу перспективи.

Здійснення моніторингу зовнішнього та внутрішнього середовища полягає у постійному відстеженні поточної та нової інформації. Крім збору необхідної інформації цей процес передбачає виявлення причин змінювання стану аналізованих факторів та прогнозування їх розвитку. Такий спосіб відстеження змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі забезпечує визначення можливостей та загроз, які можуть або сприяти, або перешкоджати успішному провадженню діяльності підприємства. Крім цього даний вид моніторингу дозволяє постійно виявляти та враховувати вплив зовнішніх і внутрішніх чинників на діяльність підприємства. Процес здійснення моніторингу передбачає накопичення та обмін інформацією, які відбуваються між суб'єктом управління та середовищем, що дозволяє своєчасно виявляти потенційні кризові явища та ситуації.

Організаційно-методичне забезпечення моніторингу визначає повноваження та відповідальність, права та обов'язки співробітників щодо проведення моніторингу, які закріплені відповідними нормативно-правовими документами. Також необхідно визначити відповідні ресурси для моніторингу,

оформити наказ по підприємству, закріпити обов'язки для працівників у їх посадових інструкціях та положеннях про відділи, врахувати координацію діяльності задіяних підрозділів з метою досягнення поставлених контрольно-аналітичних цілей.

Обов'язки щодо проведення моніторингу фінансово-економічної безпеки товариства/підприємства оптимально покласти на контрольні підрозділи підприємства, зокрема, на службу контролінгу, внутрішнього аудиту чи службу безпеки, яка спеціально для цього може бути створена. Підвищенню ефективності моніторингу сприятиме уникнення дублювання у збиранні інформації та конфліктів сторін.

Інформаційно-аналітичне забезпечення моніторингу передбачає розроблення системи техніко-економічних показників для оцінки ФЕБП з обов'язковим урахуванням особливостей функціонування товариства/підприємства. Крім цього необхідно змоделювати алгоритми виконання аналізу зібраної інформації та алгоритми її використання з метою ухвалення адекватних управлінських рішень.

Забезпечення комплексного характеру системі індикаторів ФЕБП створить передумови для відображення всіх аспектів, котрі пов'язані із загрозами для діяльності підприємства/товариства. У вирішенні даної проблеми керівник служби безпеки підприємства/товариства буде відігравати провідну роль. Проте, в чому переконує багаторічний досвід, зазначене питання, зазвичай, не вирішується належним чином, оскільки на посаді керівника служби безпеки часто перебувають колишні працівники силових відомств або спецслужб, які не мають відповідного рівня професіоналізму для провадження ними успішної діяльності у сфері фінансово-комерційної аналітики, відповідно, основний акцент вони виставляють на кадрову та на організаційно-режимну безпеку. Йдеться про безпеку майна підприємства/товариства, безпеку працівників на виробництві, перевірку та відбір персоналу тощо. До спотворення структури показників моніторингу може призвести й надмірна увага, яка приділяється силовим аспектам, що негативно відображається на

рівні інформаційної підтримки фінансово-комерційної безпеки. У даному аспекті одна з основних причин – надання пріоритету вузьким завданням, що мінімізує фактор урахування інтересів товариства/підприємства в цілому. Один із важливих принципів здійснення моніторингу полягає у забезпеченні йому гнучкості як можливості налаштування виконуваного моніторингу на вирішення не лише поставлених, а й нових завдань, на забезпечення системи захисту від конкретних загроз, на використання в разі потреби нових методів та нових форм збирання й обробки відповідної інформації. Шляхом виконання реінжинірингу, за умови подання моніторингового обстеження як ділового процесу, можливо успішно здійснити зазначені вище організаційні зміни. Це зумовить перепроєктування організаційних зв'язків та запровадження нових інформаційних технологій.

Моніторинг становить незамкнену систему, яка відкрита для змін. Внутрішні та зовнішні загрози постійно змінюються, виникають нові ризики, і моніторинг вимагає переналаштування системи їх відстеження. Увесь період проведення моніторингу як ділового процесу можна поділити на такі етапи:

- 1) визначення основних видів безпеки та основних загроз для товариства/підприємства;
- 2) формування цілісної системи індикаторів фінансово-економічної безпеки підприємства/товариства з обов'язковим урахуванням його специфіки;
- 3) укладання джерельної інформаційної бази з ранжуванням виявлених джерел за ступенем важливості для проведення обстеження стосовно часових витрат та витрачання фінансових ресурсів для отримання необхідної інформації;
- 4) організація процесу розподілу між виконавцями обов'язків з надання необхідної інформації;
- 5) збір та опрацювання відомостей, які характеризують стан економічної безпеки товариства/підприємства;
- 6) виявлення та ранжування загроз за рівнем небезпеки та за часом їх прояву;

- 7) з'ясування причин і факторів, які спонукають зародження загроз;
- 8) моделювання сценаріїв розвитку фінансово-економічних загроз, тенденцій їх виникнення та проявів, а також виконання розрахунків можливих збитків унаслідок прояву таких загроз;
- 9) підготовка рекомендацій стосовно того, як виявити, запобігти та нейтралізувати загрози ФЕБП.

Технічне забезпечення моніторингу ФЕБП полягає у наявності спеціальної сучасної техніки для збору, опрацювання та збереження інформації; необхідного програмного забезпечення а також засобів для захисту інформації від різних несанкціонованих доступів. Окрім того, технічне забезпечення моніторингу ФЕБП передбачає й відповідного рівня фахову підготовку персоналу, а в разі потреби – забезпечення можливостей для підвищення фахової компетентності працівників у сфері сучасних комп'ютерних технологій.

Успішність виконання будь-якого моніторингу залежить і від дотримання принципу адресності. Суть даного принципу полягає в тому, що у процесі розробки системи моніторингових показників необхідно орієнтуватися на категорії споживачів інформації, враховувати їх особистісні характеристики та запити. Як правило, до таких категорій споживачів належать вищі менеджери товариства, підприємства чи організації, керівники структурних підрозділів, у тому числі відділів служби безпеки. Також необхідно брати до уваги посаду, яку обіймає менеджер, характер робіт, які він виконує, наявність у нього позитивного управлінського досвіду, ерудиції, здатності орієнтуватися в об'ємних потоках інформації відповідно до поставленої мети, аналітичного підходу до опрацювання інформаційних масивів, лінгвістичних знань.

Варто відзначити характерну для моніторингу, в основі якого лежить демократичний стиль управління, закономірність: у разі переважання демократичного стилю управління роль різного роду суб'єктивних чинників знижуватиметься і навпаки. У кожному конкретному випадку організаційна діяльність щодо запровадження моніторингу економічної безпеки товариства

чи підприємства після завершення розробки системи відповідних показників передбачає проведення таких заходів (виконання робіт таких рівнів, за визначенням окремих дослідників):

1. Об'єктний рівень – виконання розподілу об'єктів дослідження (персонал товариства/підприємства, клієнти, партнери, конкуренти, ринок праці та ін.) між співробітниками.

2. Пріоритетний рівень – спрямування зусиль колективу фахівців на інформаційне визначення найважливіших і, що вкрай важливо, найнебезпечніших загроз.

3. Індивідуальний рівень передбачає закріплення ряду конкретних показників за кожним фахівцем, який має займатися збором сигнальної інформації.

4. Тимчасовий рівень полягає у визначенні термінів підготовки інформаційно-аналітичних документів та їх подання керівництву структури, в межах якої здійснювався моніторинг. При цьому посадові інструкції працівників мають містити положення про їх конкретну відповідальність за вихідну інформацію, а саме за її достовірність та за своєчасність її надання.

5. Управлінський рівень полягає у використанні результатів моніторингу в управлінській сфері.

Залежно від діючих у межах товариства/підприємства процедур ухвалення управлінських рішень з питання забезпечення фінансово-економічної безпеки інформація, зібрана у результаті виконання моніторингу, вбудовується менеджерами в управлінський процес даної структури.

Моніторинг ФЕБП здійснюється на підприємствах, у товариствах будь-яких масштабів, але завжди він має виконуватися з дотриманням принципу економічної доцільності, тобто завжди необхідно враховувати співвідношення між результатами моніторингу та витратами на його проведення. Оцінювання результатів моніторингу здійснюється за такими показниками:

– за затребуваністю менеджерами підприємства/товариства його підсумкових інформаційно-аналітичних матеріалів;

- за підвищенням рівня злагодженості та гнучкості у діяльності системи управління;
- за показником зниження кількості форс-мажорних та авральних ситуацій на підприємстві / у товаристві (вихід з ладу техніки, втрата головного споживача (постачальника) на ринку, шантаж з боку рейдерських угруповань, небезпека банкрутства та ін.);
- стосовно зниження можливості проявів найнебезпечніших загроз тощо.

Формування зазначених показників здійснюється, як правило, на основі даних експертного оцінювання. Досягнення в рамках самооцінки найточнішого виміру ефективності виконуваного моніторингу на постійній основі можливе за умови включення результативного блоку до системи відповідних показників.

Якість моніторингу ФЕБП визначається за такими показниками, як здатність такого моніторингу виявляти реальні та можливі загрози, оцінювати рівень небезпеки таких загроз, здійснювати обґрунтоване прогнозування (сценарії) щодо застосування визначених за оптимальні для кожної окремої ситуації методів захисту. Актуальність і достовірність інформації, зібраної та опрацьованої у процесі виконання моніторингу ФЕБП, становить надійне підґрунтя для своєчасного реагування на небезпеки, розробки та реалізації відповідних заходів. Результативність інформаційно-аналітичного дослідження (моніторингу ФЕБП) поширюється й на вирішення проблеми зниження ризику непередбачуваного прояву загроз різних рівнів.

1.3. Інструментарій запобігання загроз фінансово-економічної безпеки підприємств

Необхідність виконання визначеної підприємством/товариством виробничої програми у відповідні терміни, які встановлені у договорах, має визначати орієнтацію обраного для впровадження механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки для даного товариства/підприємства. Такий

підхід сприятиме запобіганню появі загроз для фінансово-економічної безпеки підприємства. Таким чином, ФЕБП, насамперед, залежить від:

- планування підприємством власної діяльності, що впливатиме на його стан у ближчій перспективі, а також на його безпеку протягом наступного планового періоду;
- прогнозування, яке здійснюється перед плануванням, покликане призупинити процеси, сприятливі для виникнення та реалізації загроз (нанесення збитків товариству/підприємству) в режимі реального часу. Таким чином, прогнозування – це можливість завчасно вжити відповідних заходів для забезпечення ФЕБП;
- формування виробничої програми;
- дотримання термінів виконання планових завдань, які передбачаються у чинних контрактах на постачання продукції;
- проведення обліку виконаних робіт, що дозволяє здійснити оцінювання стану виробничого процесу.

Протягом кожного планового періоду службами управління підприємства одночасно виконується прогнозування та планування діяльності товариства/підприємства на перспективу, забезпечується контроль за цією діяльністю у режимі реального часу, аналізуються результати діяльності підприємства протягом кожного минулого періоду та враховуються у його подальшій роботі. Логіка виконання таких дій визначається тим, що кожен подію у сфері господарської діяльності в ідеалі необхідно розглядати крізь призму забезпечення ФЕБП на всіх етапах: під час виконання прогнозів та планування, в період підготовки, виконання, реалізації та на етапі звітності.

Для критеріїв оцінки стану економічної безпеки кожного конкретного бізнесового процесу будуть визначальними різні характеристики. Так, зокрема, для управлінської структури важливим буде те, що:

- на першому етапі необхідно оцінити можливості підприємства на рівні виконання ним договорів на поставку продукції та визначити відповідний план дій;

- на другому етапі важливо оцінити забезпечення ступеня відповідності виробничого процесу прийнятому планові;
- на третьому етапі проводиться оцінювання результатів виконання затвердженого плану.

Стосовно основного завдання моніторингу виробничого процесу, то воно полягає у зіставленні впливів запроваджених управлінських рішень та їх результатів з метою своєчасно виявити відхилення, здійснити оцінювання їхньої важливості для того чи іншого ієрархічного рівня системи управління товариства/підприємства, ґрунтовно проаналізувати причини відхилення та визначити можливості для оперативного вжиття запобіжних заходів у разі виникнення негативних чинників.

У зазначеному управлінському процесі провідна роль відводиться прогнозуванню, суть якого полягає у попередженні виникнення загроз на ранньому етапі їх прояву і в разі необхідності звернення до виконання превентивних дій. Результати виконаного прогнозування необхідно враховувати й у процесі визначення договірних термінів на постачання продукції, тобто під час формування виробничої програми, що здійснюється в режимі реального часу.

Особливість прогнозування на перспективу полягає в тому, що перспективна виробнича програма має, по-перше, прогнозуватися з обов'язковим урахуванням отриманих результатів виконання попередньо діючої програми, а, по-друге, – у разі необхідності навіть трансформувати архітектуру товариства/підприємства. Така діяльність розглядається як стратегічний процес планування розвитку будь-якої бізнесової структури.

Зокрема, надання пріоритетності заходам попередження (своєчасність) вважається одним із основних принципів побудови системи безпеки такими вченими-економістами, як В. П. Мак-Мак, О. А. Грунін та С. О. Грунін.

Принцип пріоритету запобіжних заходів цілком поєднується з висновком про існування можливостей для своєчасного виявлення та визначення наявних загроз ФЕБП а також механізмів, що забезпечують їх реалізацію. Дослідниками

А. С. Сосніним та А. Я. Пригуновим виокремлено три види контролю: попередній, поточний та завершальний, при цьому контроль як такий розглядається як одна з важливих управлінських функцій.

Проте, в руслі сучасної економічної думки необхідно вирізняти контроль за діяльністю управлінського бізнесового процесу, що належить до прерогатив власника підприємства/товариства. Крім того, даний вид контролю результатів управлінського процесу слід розглядати як результат діяльності, що підлягає оцінюванню вищою за рівнем ієрархії управління особою.

Будь-який результат управлінського бізнесового процесу становить особливу рекомендацію для керівної особи, яка має приймати рішення. Як правило, така особа (менеджер) має право не погоджуватися із запропонованим рішенням та вносити власні корективи. В аспекті забезпечення економічної безпеки результат, що його було отримано під час виконання виробничої програми, має особливу цінність.

Надзвичайно важливу роль у забезпеченні високої результативності виробничого процесу відграють правила формування та обґрунтування управлінських рішень, процедури, що регламентують їх прийняття, визначені організаційні структури. Дотримання зазначених правил забезпечує умови для здійснення ефективних управлінських рішень з можливістю максимального доведення необхідності їх виконання та розуміння значимості таких рішень до безпосередніх виконавців. У руслі викладеного окреслюється й важливість здійснення планування, реформування діючих та створення нових необхідних організаційних структур підприємства/товариства для його успішної життєдіяльності. Першочерговим завданням забезпечення фінансово-економічної безпеки було і залишається визначення власників бізнесових процесів, на яких покладається відповідальність за збереження усіх об'єктів власності.

Таким чином, організаційну структуру товариства/підприємства необхідно розглядати не лише як суб'єкт, а й як об'єкт забезпечення ФЕБП. Саме організаційна структура в ідеалі покликана забезпечувати стовідсоткове

збереження власності підприємства а також ефективність її використання. Виклики для виникнення суттєвих загроз економічній безпеці підприємства можуть виникати саме внаслідок неоднозначного розподілу відповідальності, посадових повноважень та ресурсів між власниками бізнесових процесів. Отже, у сфері забезпечення економічної безпеки контрольній функції менеджменту відводиться досить важлива роль, адже вона покликана забезпечувати як безпеку власності підприємства, так і ефективність її використання.

Суть принципу повного охоплення за часом та пріоритету заходів запобігання загрозам полягає в:

- одночасності здійснення усіх аспектів діяльності підприємства;
- забезпеченні безперервності виробничому процесові;
- досягненні безперервності, повторюваності та багаторазовості у часі всіх бізнесових процесів, які лежать в основі архітектури підприємства/товариства, внаслідок чого суттєво зростає надійність забезпечення економічної безпеки даної структури.

Важливо відзначити, що пріоритет завжди має надаватися заходам превентивного характеру, тобто протидію загрозам необхідно розпочинати на максимально ранній стадії. Закономірно, що умовами господарювання бізнесової структури визначаються загрози ФЕБП. Як засвідчує практика, будь-яке функціонуюче підприємство/товариство здійснює свою діяльність у полі існуючих загроз ФЕБП, відповідно, розробка та впровадження комплексу заходів, спрямованих на виявлення, усунення чи протидію таким загрозам, – це необхідна умова забезпечення життєдіяльності підприємства/товариства. Таким чином, прогнозовано вивірена та спланована узгоджена діяльність управлінської, логістичної й виробничої структур – це запорука досягнення ФЕБП.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА МОНІТОРИНГ
ЗАГРОЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АТ «КІРОВОГРАДСЬКЕ
РУДОУПРАВЛІННЯ»

**2.1. Загальна характеристика господарської діяльності
АТ «Кіровоградське рудоуправління»**

АТ «Кіровоградське рудоуправління» (раніше ПАТ «Кіровоградське рудоуправління», ВАТ «Кіровоградське рудоуправління») було утворено у 1935 році з метою постачання вогнетривкої сировини заводам металургійної галузі. У 1987 році директором Кіровоградського рудоуправління було призначено Володимира Кухту. У зв'язку з економічною нестабільністю, роботою без отримання прибутків і, як наслідок, з великими боргами, товариство у 1990 р. хотіли об'єднати з іншим підприємством. Однак керівництво визначило амбітні цілі і за рік вдалося їх реалізувати – Кіровоградське рудоуправління стало прибутковим. Проте, розпад Радянського Союзу позначився і на роботі підприємства – зник регулярний попит на каолін. Стало очевидним, що рудоуправління потребує змін і у дев'яностих роках сталося акціонування підприємства. Оскільки техніка не оновлювалася, а старі БелАЗи постійно виходили з ладу, гостро постало питання технічної модернізації, яке розпочалося на початку двохтисячних років.

Підприємство шукало зарубіжних партнерів, серед яких були представники світових машинобудівних лідерів, такі як «Caterpillar» та «Komatsu», які запропонували власну техніку. Завдяки економічно обґрунтованому кредитуванню для видобутку та транспортування продукції було закуплено нові потужні екскаватори. Успішний розвиток будь-якого підприємства полягає не тільки в наявності сучасного матеріально-технічного оснащення, а і в кадровому потенціалі. На даному етапі в АТ «Кіровоградське

рудоуправління» працює висококваліфікований персонал, який постійно удосконалює власні знання й навички, а також обмінюється досвідом.

Сучасний кваліфікований менеджмент – це важлива складова для виконання поставлених завдань. Оскільки визначені цілі похідні від загальної стратегії розвитку підприємства, то взаємозв'язок стратегії та структури цілком логічний. Відповідно, організаційна структура повинна відповідати певній стратегії. У разі проведення серйозних змін організаційної стратегії керівництво підприємства має змінювати й організаційну структуру з метою адаптації до таких змін та їх усебічній підтримці. Так, система управління підприємством розробляється та затверджується відповідно до організаційної структури підприємства.

Відповідно до організаційної структури підприємства розробляється система управління підприємством. Рис. 2.1 демонструє органи управління та діючі структурні підрозділи підприємства.

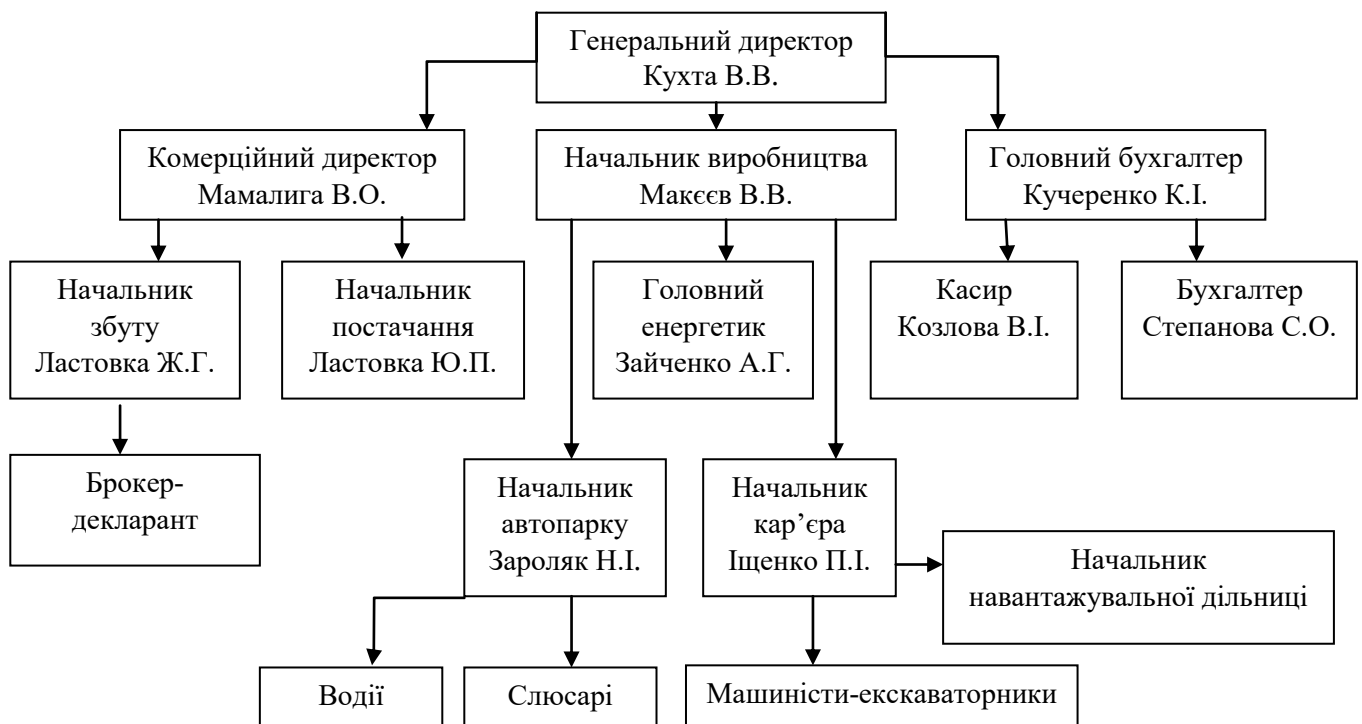

Рис. 2.1. Органи управління та структурні підрозділи підприємства

Джерело: складено за даними АТ «Кіровоградське рудоуправління»

Акціонерне товариство здійснює діяльність на Обознівському родовищі та спеціалізується на видобутку і поставці вторинних каолінів. Сировина, яка

знаходиться в покладах даного родовища, за своїми фізико-хімічними властивостями і вмістом основних компонентів одна з кращих у Європі та характеризується високою вогнетривкістю. Вторинні каоліни використовуються у різних виробництвах, а саме:

- високоякісних вогнетривких виробів;
- виробів будівельної кераміки, фарфору, фаянсу;
- цементу;
- каталізаторів для нафтопереробної, нафтохімічної та лакофарбової промисловості;
- формувального матеріалу для ливарного виробництва;
- синтетичного каучуку, латексу, гумотехнічних виробів;
- пропану для нафтовидобувної промисловості;
- наповнювача для фасадної та лицьової цегли;
- наповнювача у парфумерній промисловості.

Продукція видобувається роторним екскаватором і відразу відвантажується навалом ковшовим екскаватором на залізничні вагони або автомобільний транспорт.

Основна сировинна база АТ «Кіровоградське рудоуправління» – Обознівське родовище. Його виробнича потужність складає 200 тис.тн на рік. Детальна розвідка родовища відбулася у 1983-1987 роках Черкаською геологорозвідувальною експедицією ПГО «Севукргеологія». Достатню точність у прогнозуванні дозволяє виконати велика чисельність розвідувальних свердловин, які знаходяться по усьому кар'єру № 1 (1014 шт.). За їх допомогою обраховуються обсяги, сортове співвідношення видобутку, а також витрати на площах, які розробляються. Кар'єр сформовано відповідно до проектних параметрів систем розтину і розробки родовищ.

Єдиним установчим документом, на основі якого діє АТ «Кіровоградське рудоуправління», є Статут. Підприємство знаходиться за адресою: проспект Гагаріна, 8, село Катеринівка Кропивницького району Кіровоградської області, Україна, 27631.

2.2. Стан та тенденції показників фінансово-економічної діяльності підприємства

Здійснення аналізу фінансового стану розпочинається з надання оцінки активів та пасивів балансу. Актив балансу в узагальненому грошовому вираженні містить дані про стан і розміщення засобів підприємства, а пасив – джерела їх утворення.

Перший етап аналізу фінансового стану підприємства складається із дослідження структури та динаміки активів та пасивів підприємства за допомогою порівняльного аналітичного балансу. Порівняльний аналітичний баланс отримується із вихідного балансу шляхом ущільнення окремих статей і доповнення його відповідними показниками структури та динаміки (табл. 2.1, табл. 2.2).

Таблиця 2.1

Аналіз складу та структури активів підприємства за 2016-2020 роки, тис., грн

	2016	2017	2018	2019	2020
I. Необоротні активи					
нематеріальні активи	-	-	-	-	-
Основні засоби (ОЗ)	8415	16148	18020	34088	27161
<i>Первісна вартість (ПВ)</i>	8415	16148	18020	34088	27161
Інші необоротні активи (ІНА)	500	500	500	-	-
Усього за розділом I (Р. I)	8915	16648	18520	34088	27161
II. Оборотні активи					
Запаси (ЗП)	3658	5746	2935	2743	2519
з бюджетом (Б)	539	1508	100	-	719
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги (ДЗП)	6938	8375	9664	12928	12668
Гроші та їх еквіваленти (ГЕ)	5278	8358	8329	6597	11084
Інша поточна дебіторська заборгованість (ПДЗ)	3268	3261	5006	8785	7290
Інші оборотні активи	-	-	-	-	-
Усього за розділом II (Р. II)	19681	27248	26034	31553	34780
III. Необоротні активи, утримувані для продажу					
<i>Баланс (Бал)</i>	28596	43896	44554	65641	61941

Джерело: складено за даними Балансу підприємства за 2016-2020 рр.

Таблиця 2.2

**Аналіз абсолютних та відносних відхилень активів підприємства
по відношенню до попередніх років**

	Відхилення абсолютне (Абс.) та відносне (Відн.) %, (+, -)									
	Абс.	Відн.	Абс.	Відн.	Абс.	Відн.	Абс.	Відн.	Абс.	Відн.
	2016 -2017		2017-2018		2018-2019		2019-2020		2016-2020	
ОЗ	+7733	91,89	+1872	11,59	+16068	89,16	-6927	-20,32	+18746	222,7
ПВ	+7733	91,89	+1872	11,59	+16068	89,16	-6927	-20,32	+18746	222,7
ІНА	0	-	0	-	-	-	-	-	-	-
Р. І	+7733	86,7	+1872	11,24	+15568	84,06	-6927	-20,32	+18246	204,6
ЗП	+2088	57	-2811	-48,9	-192	-6,5	-224	-8,1	-1139	-31,13
Б	+969	179,7	-1408	-93,3	-	-	-	-	+180	33,39
ДЗП	+1437	20,7	+1289	15,39	+3264	33,7	-260	-2,01	+5730	82,58
ГЕ	+3080	58,35	-29	-0,34	-1732	-20,79	+4487	68,01	+5806	110
ПДЗ	-7	-0,21	+1745	53,5	+3779	75,4	-1495	-17,01	-4022	123
Р. ІІ	+7567	38,44	-1214	-4,4	+5519	21,19	+3227	10,22	+15099	76,71
<i>Бал</i>	+15300	53,5	+658	1,49	+21087	47,32	-3700	-5,6	+33345	116,6

Джерело: розраховано за даними Балансу підприємства за 2016-2020 рр.

Дані табл. 2.1 та табл. 2.2 демонструють, що динаміка активів балансу АТ «Кіровоградське рудоуправління» характеризується доволі неоднозначними тенденціями зміни. Незавершені капітальні інвестиції у структурі активів балансу досліджуваного підприємства упродовж усього періоду були відсутні.

Стосовно залишкової вартості основних засобів (рис. 2.2) необхідно констатувати, що максимальне її значення мало місце у 2019 році (34088 тис. грн). У 2016 році було зафіксовано мінімальне значення – 8415 тис. грн. Залишкова вартість основних засобів у 2017 р. збільшилась на 7733 тис. грн порівняно з 2016 роком, у 2018 році – на 1872 тис. грн по відношенню до 2017 року, у 2019 році – на 16068 тис. грн порівняно з 2018 роком, у 2020 р. зменшилась на 6927 тис. грн. Якщо порівнювати залишкову вартість основних засобів за 5 років, то можна зробити висновок, що показник збільшився на

18746 тис. грн. (у 2020 р. вона становила 27161 тис. грн., а в 2016 р. – 8415 тис. грн.).

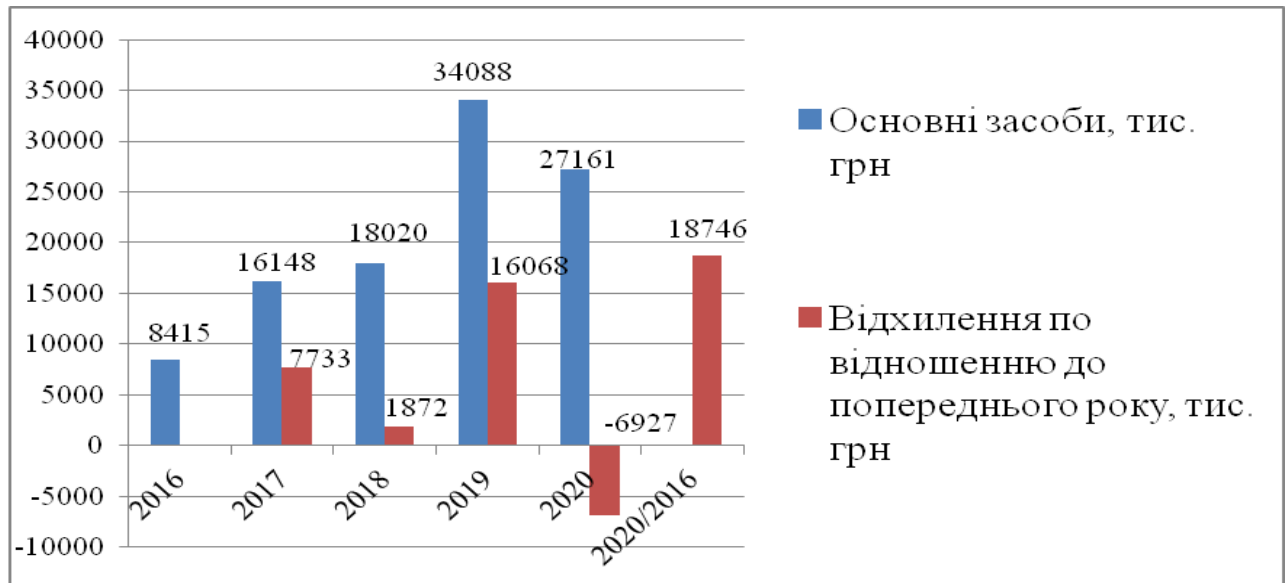

Рис. 2.2. Динаміка вартості основних засобів

АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках, тис. грн

Джерело: побудовано за даними Балансу підприємства за 2016-2020 рр.

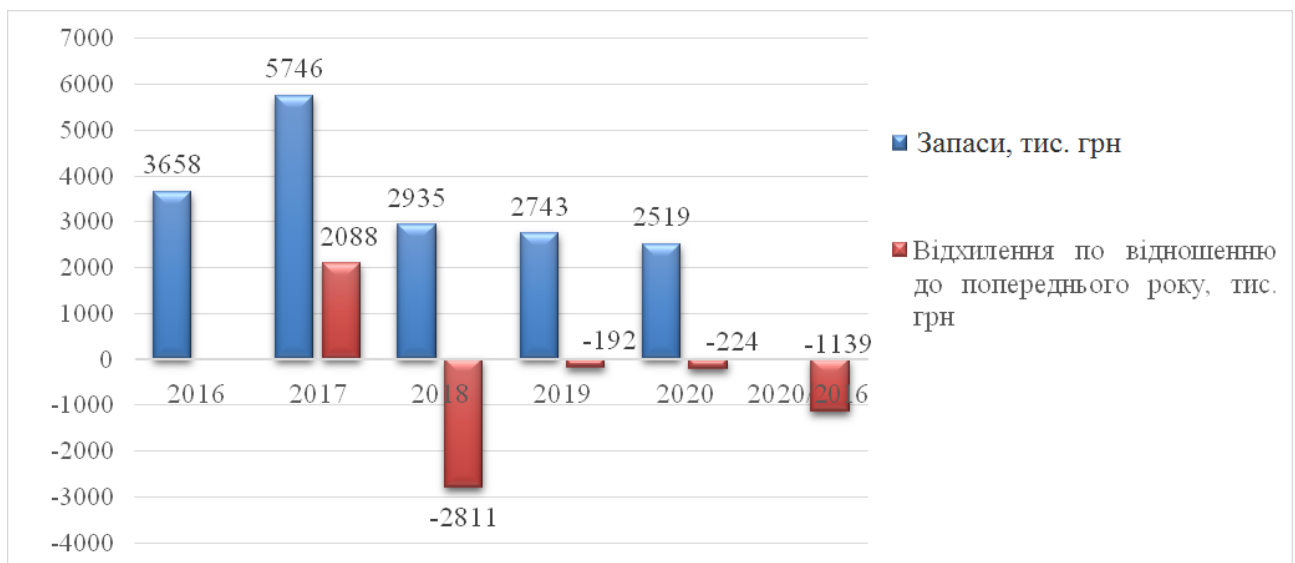

Рис. 2.3. Динаміка обсягів запасів АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках, тис. грн

Джерело: побудовано за даними Балансу підприємства за 2016-2020 рр.

На рис. 2.3 відображено динаміку обсягів запасів АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках, тис. грн. Наведені дані свідчать, що обсяги запасів підприємства мали тенденцію зростання з 2016 року (3658 тис. грн) до

2017 року (5746 тис. грн) на 2088 тис. грн, але з 2017 року до 2018 року (2935 тис. грн) запаси зменшились на 2811 тис. грн, з 2018 року до 2019 року (2743 тис. грн) зменшились на 192 тис. грн, а з 2019 року до 2020 року (2519 тис. грн) зменшились на 224 тис. грн. У 2020 році обсяг запасів підприємства, діяльність якого досліджується, суттєво знизився по відношенню до 2016 року і становив 1139 тис. грн.

Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги складала значну частку у структурі активів балансу підприємства упродовж усього періоду.

Мінімальний її обсяг мав місце у 2016 році – 6938 тис. грн, проте у 2019 році відбулося стрімке зростання даного показника до 12928 тис. грн (рис. 2.4).

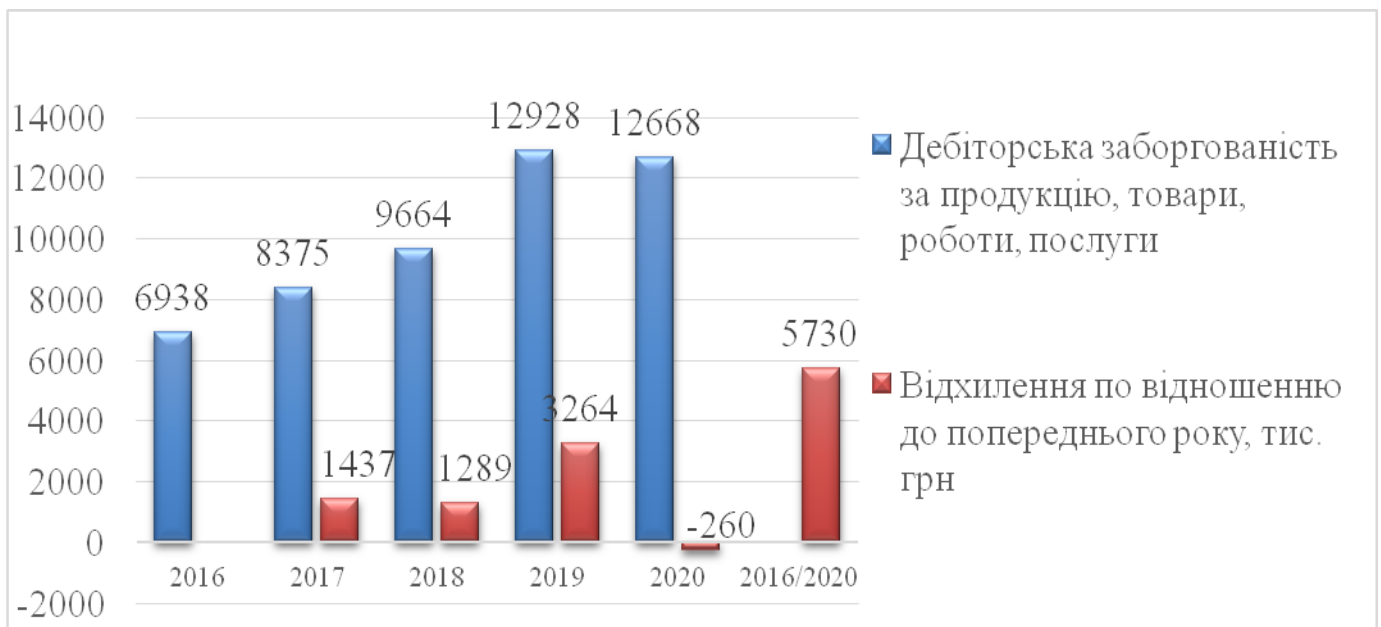

Рис. 2.4. Динаміка обсягів дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках, тис. грн

Джерело: побудовано за даними Балансу підприємства за 2016-2020 рр.

У 2020 році дебіторська заборгованість зменшилась по відношенню до попереднього року на 260 тис. грн, але збільшилась на 5730 тис. грн у порівнянні з 2016 роком. Це дозволяє стверджувати, що рівень розрахунків замовників з підприємством за останні роки періоду, що досліджується, значно погіршився.

Обсяги коштів та їх еквівалентів на АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках змінювалися так (рис. 2.5): мінімальний обсяг зафіксовано у 2016 році (5278 тис. грн), а максимальний – у 2020 році (11084 тис. грн). Якщо порівнювати 2020 р. з 2016 р., то обсяг коштів збільшився на 5807 тис. грн.

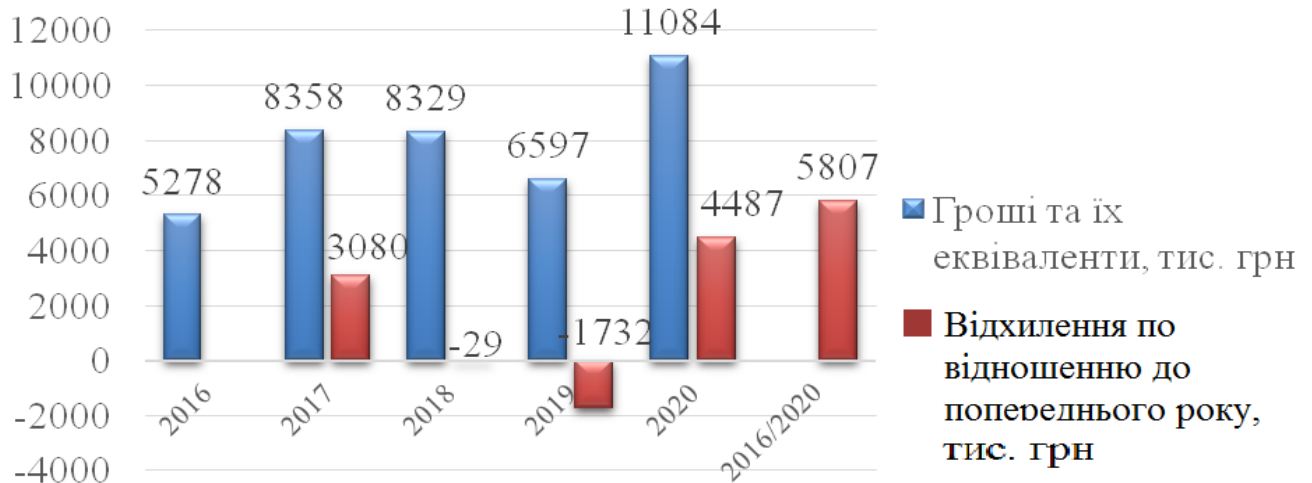

Рис. 2.5. Динаміка обсягів коштів та їх еквівалентів

АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках, тис. грн

Джерело: побудовано за даними Балансу підприємства за 2016-2020 рр.

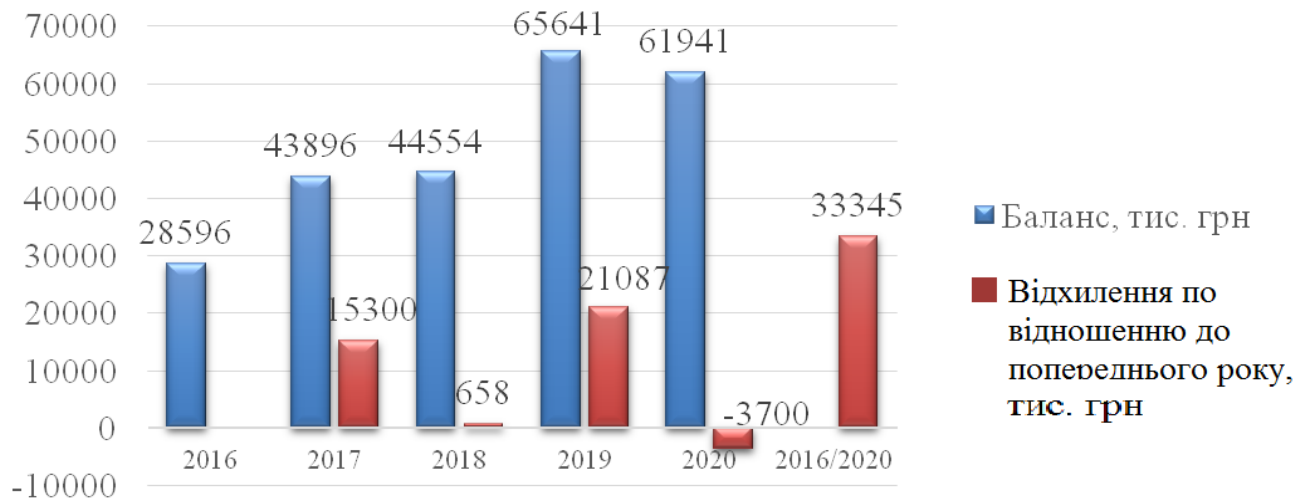

Рис. 2.6. Динаміка розміру балансу АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках, тис. грн

Джерело: побудовано за даними Балансу підприємства за 2016-2020 рр.

У 2016 році розмір балансу акціонерного товариства складав 28596 тис. грн, а у 2017 році – вже 43896 тис. грн, що на 15300 тис. грн більше, ніж попереднього року (рис. 2.6). У наступні два роки даний показник збільшувався – до 44554 тис. грн у 2018 році і на 21087 тис. грн у 2019 році (65641 тис. грн). У 2020 році порівняно з попереднім роком розмір балансу дещо зменшився на 3700 тис. грн і становив 61941 тис. грн. Проте, у 2020 році обсяг балансу зріс на 33345 тис. грн порівняно з 2016 роком, що указує на позитивну тенденцію його діяльності. На наступному етапі проведемо аналіз складу та структури пасивів підприємства за 2016-2020 роки, тис. грн (табл. 2.3; табл. 2.4).

Таблиця 2.3

**Аналіз складу та структури пасивів підприємства
за 2016-2020 роки, тис. грн**

	2016	2017	2018	2019	2020
I Власний капітал					
Зареєстрований капітал (ЗК)	41	41	41	41	41
Резервний капітал (РК)	132	132	132	132	132
Нерозподілений прибуток (НП)	27207	32932	38566	43737	44205
Усього за розділом I (Р I)	27380	33105	38739	43910	44378
II Довгострокові зобов'язання і забезпечення					
Усього за розділом II (Р II)	94	-	-	12766	10032
III Поточні зобов'язання і забезпечення (ПЗЗ)	-	5545	4160	-	-
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями (ПКЗ)	-	-	-	6624	4538
товари, роботи, послуги (ТРП)	827	4319	666	1351	2390
розрахунками з бюджетом (РзБ)	271	231	447	318	367
Інші поточні зобов'язання (ІПЗ)	24	696	542	672	236
Усього за розділом III (Р III)	1122	10791	5815	8965	7531
Баланс (Бал)	28596	43896	44554	65641	61941

Джерело: складено за даними Балансу підприємства за 2016-2020 рр.

Таблиця 2.4

**Аналіз абсолютних та відносних відхилень пасивів підприємства
по відношенню до попередніх років**

	Відхилення абсолютне (Абс.) та відносне (Відн.) %, (+, -)									
	Абс.	Відн.	Абс.	Відн.	Абс.	Відн.	Абс.	Відн.	Абс.	Відн.
	2016 -2017		2017-2018		2018-2019		2019-2020		2016-2020	
НП	5725	21,04	5634	17,1	5171	13,4	468	1,07	16998	62,47
Р І	5725	20,9	5634	17,01	5171	13,34	468	1,06	16998	62,08
Р ІІ	-	-	-	-	-	-	-2734	-21,41	9938	10572,3
ПЗЗ	-	-	-1385	-24,97	-	-	-	-	-	-
ПКЗ	-	-	-	-	-	-	-2086	-31,49	-	-
ТРП	3492	422,2	-3653	-84,5	685	102,85	1039	76,9	1563	188,99
РзБ	-40	-14,7	216	93,5	-129	-28,85	49	15,4	96	35,42
ППЗ	672	2800	-154	-22,12	130	23,98	-436	-64,8	212	883,33
Р ІІІ	9669	861,7	-4976	-46,11	3150	54,17	-1434	-15,9	6409	571,21
<i>Бал</i>	15300	53,5	658	1,5	21087	47,3	-3700	-5,6	33345	116,6

Джерело: розраховано за даними Балансу підприємства за 2016-2020 рр.

З наведених даних бачимо, що найбільш істотні зміни відбулися за таким показником, як обсяг нерозподіленого прибутку (рис. 2.7). У 2016 році він становив 27207 тис. грн (мінімальне значення), а у 2020 році досяг максимального значення за досліджуваний період – 44205 тис. грн. З 2017 року до 2018 року нерозподілений прибуток збільшився на 5634 тис. грн, з 2018 року до 2019 року – на 5171 тис. грн, з 2019 року до 2020 року збільшився на 468 тис. грн.

В цілому, обсяг нерозподіленого прибутку АТ «Кіровоградське рудоуправління» збільшився на 16998 тис. грн у 2020 році порівняно з 2016 роком. Упродовж усього досліджуваного періоду значення даного показника характеризувалися тенденцією до постійного зростання.

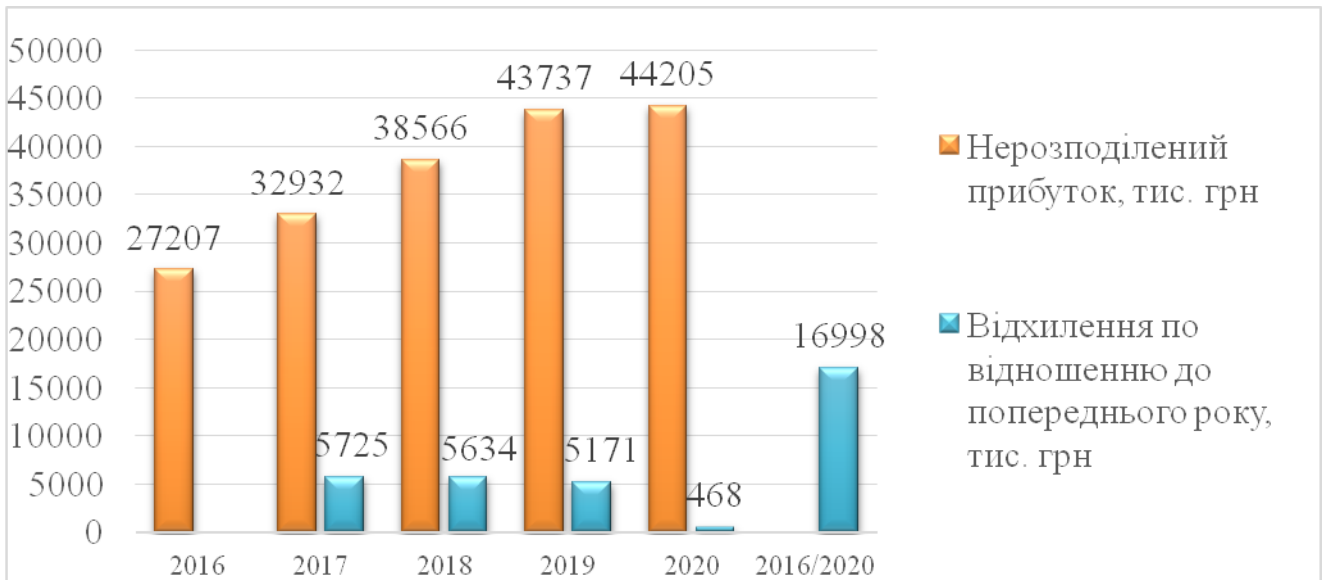

Рис. 2.7. Динаміка обсягів нерозподіленого прибутку

АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках, тис. грн

Джерело: побудовано за даними Балансу підприємства за 2016-2020 рр.

За наведеними даними можемо простежити, що з 2016 року по 2018 рік дані про «Поточну кредиторську заборгованість» відсутні, проте у 2019 році вона становила 6624 тис. грн, у 2020 році зменшилась на 2086 тис. грн і становила 4538 тис. грн.

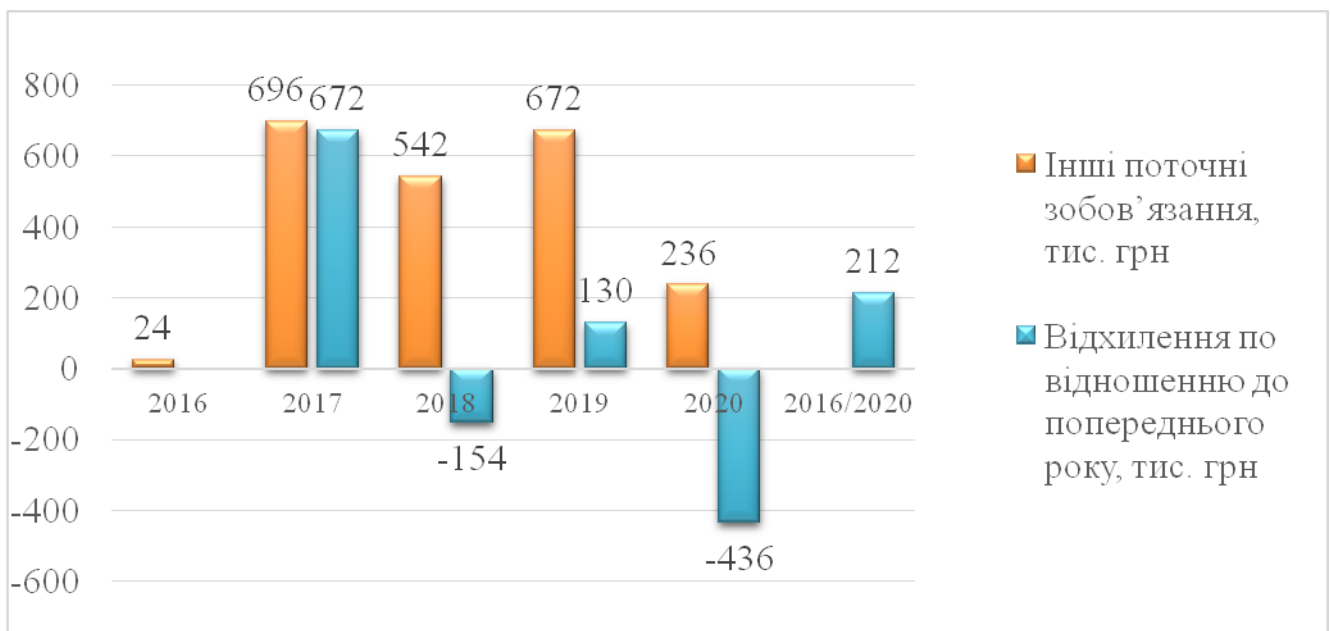

Рис. 2.8. Динаміка обсягів інших поточних зобов'язань

АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках, тис. грн

Джерело: побудовано за даними Балансу підприємства за 2016-2020 рр.

У ході аналізу динаміки обсягів інших поточних зобов'язань (рис. 2.8), можна зробити висновок, що мінімальний показник був у 2016 році – 24 тис. грн, а максимальний у 2017 році – 696 тис. грн на 672 тис. грн більше, ніж у попередньому році. Ми бачимо нестабільні дані показника за досліджуваний період: у 2018 році він зменшився на 154 тис. грн (542 тис. грн), у 2019 році збільшився на 130 тис. грн, а у 2020 році зменшився на 436 тис. грн.

На підставі аналізу складу та структури активів і пасивів балансу, динаміки показників АТ «Кіровоградське рудоуправління» можна зробити висновок про погіршення платіжної дисципліни, тобто, внаслідок зростання обсягів дебіторської заборгованості знижується здатність підприємства своєчасно розраховуватися за своїми поточними зобов'язаннями. Водночас, зростання розміру балансу досліджуваного підприємства дозволяє стверджувати факт нарощування обсягів діяльності, що може бути підтвердженням підвищення її ефективності.

Наступний етап відображатиме аналіз фінансових результатів та розрахунок відхилень за 2016-2020 роки (табл. 2.5; табл. 2.6).

Таблиця 2.5

**Аналіз фінансових результатів АТ «Кіровоградське рудоуправління»
у 2016-2020 роках, тис. грн**

Фінансові результати	2016	2017	2018	2019	2020
Чистий дохід від реалізації (ЧД)	77222	99681	157891	149344	131082
Собівартість реалізованої продукції (СРП)	42580	62805	86727	84374	73222
Фінансовий результат від операційної діяльності					
Інші фінансові доходи (ІФД)	55	89	60	741	12
Інші доходи (ІД)	2	612	71	249	2963
Інші витрати (ІВ)	375	378	824	540	5482
Фінансовий результат до оподаткування					
Прибуток (П)	7818	9229	10369	9386	5624

Джерело: складено за даними Фінансових результатів підприємства за 2016-2020 рр.

Таблиця 2.6

**Аналіз абсолютних та відносних відхилень фінансових результатів
підприємства по відношенню до попередніх років**

	Відхилення абсолютне та відносне % (+, -)									
	Аб.	В.	Аб.	В.	Аб.	В.	Аб.	В.	Аб.	В.
	2016-2017		2017-2018		2018-2019		2019-2020		2016-2020	
ЧД	22459	29,08	58210	58,39	-8547	-5,4	-18262	-12,22	53860	69,74
СРП	20225	47,49	23922	38,08	-2353	-2,7	-11152	-13,21	30642	71,96
ІФД	34	61,81	-29	-32,58	681	1135	-729	-98,38	-43	-78,18
ІД	610	30500	-541	-88,39	178	250,7	2714	1089,96	2961	148050
ІВ	3	0,8	446	117,98	-284	-34,46	4942	915,18	5107	1361,867
П	1411	18,04	1140	12,35	-983	-9,4	-3762	-40,08	-2194	-28,06

Джерело: розраховано за даними Фінансових результатів підприємства за 2016-2020 рр.

Стосовно чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) АТ «Кіровоградське рудоуправління» слід відзначити, що за останні п'ять років він збільшився на 53860 тис. грн. Динаміка чистого доходу від реалізації продукції завжди мала «змінну» тенденцію (рис. 2.9).

Зокрема, якщо у 2016 році його обсяг складав 1048,1 тис. грн, то у 2016 році – 77222 тис. грн, у 2017 році – 99681 тис. грн, у 2018 році – 157891 тис. грн, у 2019 році – 149344 тис. грн, а у 2020 році – 131082 тис. грн. Найбільше зростання (порівняно з попереднім роком) мало місце у 2018 році – по відношенню до 2017 року обсяг чистого доходу від реалізації зріс на 58210 тис. грн. У той же час, у 2020 році обсяг чистого доходу від реалізації зменшився на 18262 тис. грн у порівнянні з 2019 роком.

В цілому за досліджуваний період чистий дохід від реалізації продукції АТ «Кіровоградське рудоуправління» збільшився на 53860 тис. грн (у 2020 році порівняно з 2016 роком).

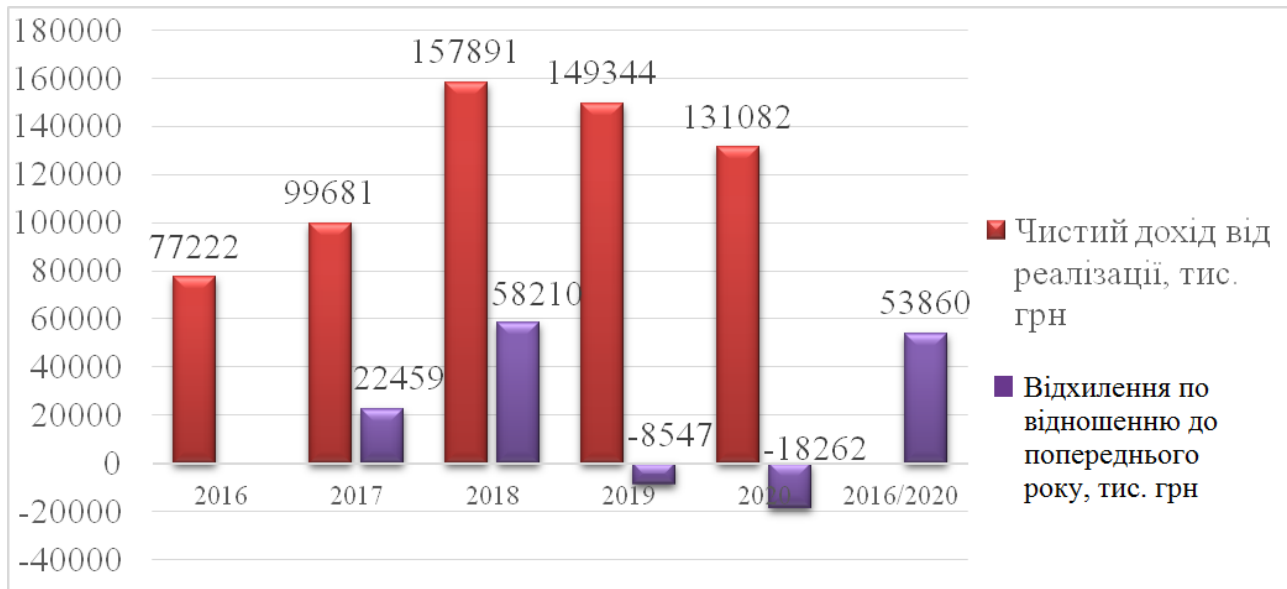

Рис. 2.9. Динаміка чистого доходу від реалізації продукції

АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках, тис. грн

Джерело: побудовано за даними Фінансових результатів підприємства за 2016-2020 рр.

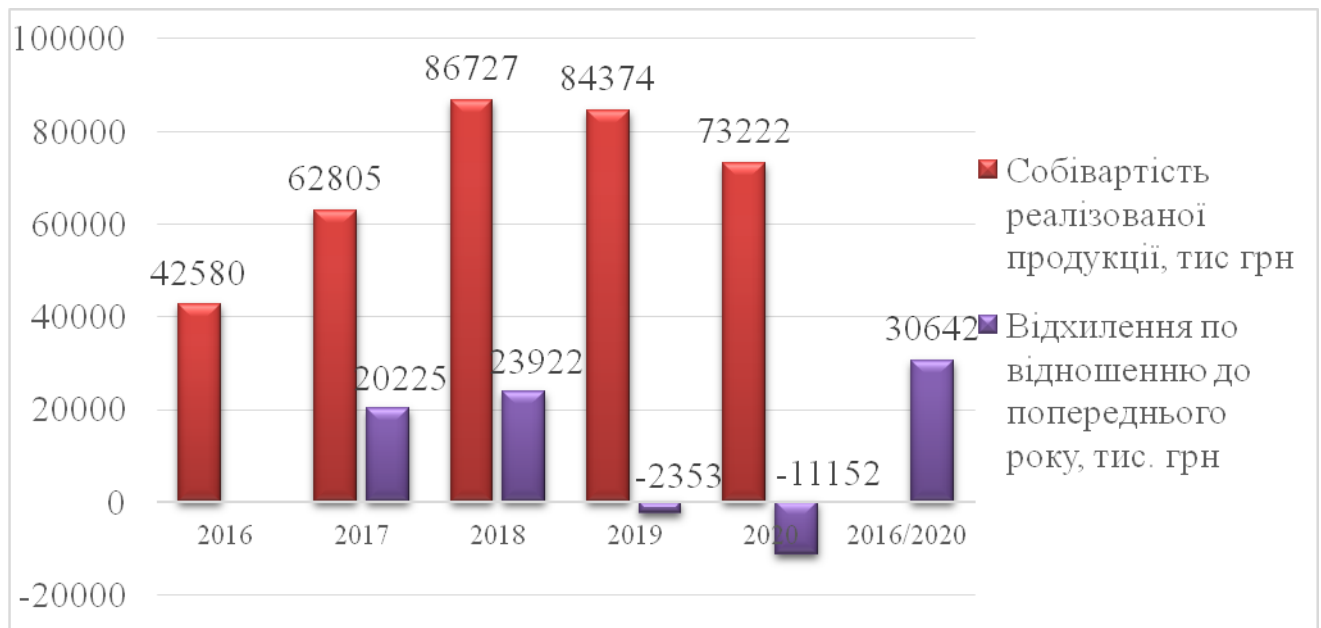

Рис. 2.10. Динаміка собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках, тис. грн

Джерело: побудовано за даними Фінансових результатів підприємства за 2016-2020 рр.

Якщо у 2016 році обсяг собівартості продукції складав 42580 тис. грн, то у 2017 році – 62805 тис. грн, у 2018 році – 86727 тис. грн, у 2019 році – 84374 тис. грн, у 2020 році – 73222 тис. грн (рис. 2.10). Закономірно, що порівняно з

попереднім роком, найбільше зростання собівартості реалізованої продукції мало місце також у 2018 році – вона зросла на 23922 тис. грн по відношенню до 2017 року. У 2020 році обсяг собівартості продукції зменшився на 11152 тис. грн у порівнянні з 2019 роком, але збільшився на 30642 тис. грн по відношенню до 2016 року.

Проаналізувавши динаміку обсягу чистого прибутку (збитку) АТ «Кіровоградське рудоуправління» (рис. 2.11), можна відзначити також неоднозначність його зміни. Так, прибуток від реалізації на підприємстві мав позитивні значення у 2016-2018 роках. Проте, у 2019 році підприємство отримало чистий збиток у розмірі 983 тис. грн., а у 2020 році зменшився на 3762 тис. грн. Також слід підкреслити, що максимальний обсяг чистого прибутку на підприємстві мав місце у 2018 році – 10369 тис. грн, тоді як у 2020 році його значення становило – 5624 тис. грн.

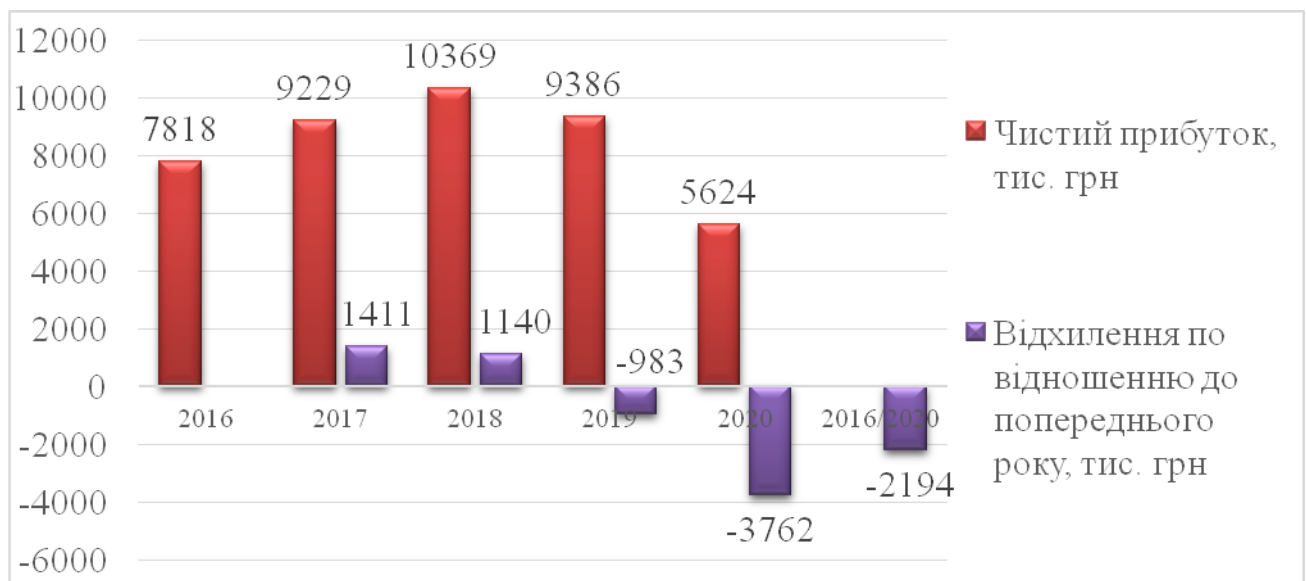

Рис. 2.11. Динаміка чистого прибутку (збитку) АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках, тис. грн

Джерело: побудовано за даними Фінансових результатів підприємства за 2016-2020 рр.

Наступним етапом аналізу фінансового стану підприємства є оцінка його ліквідності та платоспроможності. Можливість підприємства своєчасно задовольняти платіжні зобов'язання полягає у платоспроможності.

Ліквідність – це здатність підприємства перетворити свої активи у грошові кошти для покриття боргових зобов'язань. Поняття “платоспроможність” та “ліквідність” тісно взаємопов'язані. Платоспроможність напряду залежить від рівня ліквідності підприємства. У той же час ліквідність дає характеристику як поточному стану розрахунків, так і перспективному. Підприємство може бути платоспроможним станом на звітний період, але у майбутньому ця здатність може бути втраченою.

Платоспроможність та ліквідність підприємства характеризують такі ключові показники:

- коефіцієнт покриття;
- коефіцієнт швидкої ліквідності;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- частка оборотних активів в активах підприємства;
- робочий капітал (розмір власних оборотних засобів).
- Розглянемо їх детально.

Коефіцієнт покриття (загальний коефіцієнт ліквідності) відображає, скільки гривень оборотних активів підприємства припадає на одну гривню поточних зобов'язань. Якщо оборотні активи перевищують за величиною поточні зобов'язання, то підприємство вважається ліквідним. Нормативне значення коефіцієнта - > 2 .

Розрахунок коефіцієнта покриття здійснюється з використанням кодів балансу:

$$Кп = \Phi.1 \text{ p.1195} : \Phi.1 \text{ p.1695}.$$

Визначимо коефіцієнти покриття по підприємству, що досліджується:

$$Кп \text{ на } 2016 \text{ р.} = 19681/1122=17,5$$

$$Кп \text{ на } 2017 \text{ р.} = 27248/10791=2,5$$

$$Кп \text{ на } 2018 \text{ р.} = 26034/5815=4,4$$

$$Кп \text{ на } 2019 \text{ р.} = 31553/8965=3,5$$

$$Кп \text{ на } 2020 \text{ р.} = 34780/7531=4,6$$

Рис. 2.12. Коефіцієнт покриття АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках

Джерело: побудовано за розрахунками показників Платоспроможності та ліквідності підприємства за 2016-2020 рр.

Коефіцієнт покриття протягом періоду, що досліджувався, відповідав нормативному значенню, тобто підприємство мало реальну можливість покривати поточні зобов'язання за рахунок оборотних активів. На кожен гривню поточних зобов'язань станом на 2016 рік припадало 17,5 грн оборотних активів, на 2017 рік – 2,5 грн, на 2018 рік – 4,4 грн, на 2019 рік – 3,5 грн, а на 2020 рік – 4,6 грн (рис. 2.12).

Коефіцієнт швидкої ліквідності (Кш.л.) демонструє, яка частина зобов'язань може бути погашена не лише за рахунок грошових коштів, але й за рахунок очікуваних надходжень за відвантажену продукцію (виконані роботи, надані послуги). Нормативне значення коефіцієнта - > 1.

Розрахунок коефіцієнта швидкої ліквідності здійснюється з використанням кодів балансу:

$$\text{Кш.л.} = \phi 1 (\text{р.1195} - \text{р.1100}) / \phi 1 \text{ р.1695}$$

Визначимо коефіцієнти швидкої ліквідності по даному підприємству:

$$\text{Кш.л. на 2016р.} = (19681 - 3658) / 1122 = 14,28$$

Кш.л. на 2017р.= (27248-5746)/10791=1,99

Кш.л. на 2018р.= (26034-2935)/5815=3,97

Кш.л. на 2019р.= (31553-2743)/8965=3,21

Кш.л. на 2020р.= (34780-2519)/7531=4,2

Рис. 2.13. Коефіцієнт швидкої ліквідності АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках

Джерело: побудовано за розрахунками показників Платоспроможності та ліквідності підприємства за 2016-2020 рр.

Отримані дані (рис. 2.13) показують, що у 2020 р. коефіцієнт швидкої ліквідності знаходився у межах нормативного значення, і на кожну гривню поточних зобов'язань припадає 4,2 гривні високоліквідних оборотних активів, у 2019 році – 3,21 гривні, а у 2018 році – 3,97 гривні. У 2016 році максимальне значення показника було 14,28 грн, а мінімальне – 1,99 грн у 2017 році.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, яка частина поточних зобов'язань може бути погашена активами, що мають абсолютну ліквідність. Він прораховується співвідношенням суми грошових коштів підприємства та поточних фінансових інвестицій до суми поточних зобов'язань. Нормативне значення цього показника повинно перевищувати 0,2.

Розрахунок коефіцієнта абсолютної ліквідності здійснюється з використанням кодів балансу:

$$K \text{ аб. л.} = \text{ф. 1 р. 1165} : \text{ф. 1 р. 1695}$$

Визначимо коефіцієнти абсолютної ліквідності по підприємству:

$$K \text{ аб.л. на 2016р.} = 5278/1122=4,7$$

$$K \text{ аб.л. на 2017р.} = 8358/10791=0,79$$

$$K \text{ аб.л. на 2018р.} = 8329/5815=1,43$$

$$K \text{ аб.л. на 2019р.} = 6597/8965=0,73$$

$$K \text{ аб.л. на 2020р.} = 11084/7531=1,47$$

Рис. 2.14. Коефіцієнт абсолютної ліквідності АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках

Джерело: побудовано за розрахунками показників Платоспроможності та ліквідності підприємства за 2016-2020 рр.

Отримані дані демонструють, що у 2016 році на кожну гривню поточних зобов'язань припадає близько 4,7 гривні грошових коштів та їх еквівалентів, у 2017 році – 0,79 грн, у 2018 році – 1,43 гривні, у 2019 році – 0,73 грн, а у 2020 році – 1,47 грн (рис.2.14). Отже, констатуємо, що акціонерне товариство «Кіровоградське рудоуправління» могло відповідати за власними зобов'язаннями у 2016-2020 роках.

Оцінка надійності визначених коефіцієнтів ліквідності здійснюється у процесі вивчення питомої ваги оборотних активів та їх окремих видів у складі майна підприємства. Оборотні активи у господарській діяльності використовуються тільки у певному поєднанні з основними засобами. Від оптимального співвідношення оборотного та постійного капіталу значною мірою залежить ефективність роботи суб'єкта господарювання. Частка оборотних активів в активах підприємства визначається шляхом ділення вартості оборотних активів на валюту балансу і показує їх питому вагу в майні підприємства:

$$\text{Ч о.а.} = \Phi. 1 \text{ р.1195} : \Phi. 1 \text{ р.1300}$$

Визначимо питому вагу оборотних активів в активах даного підприємства:

$$\text{Ч о. а. На 2016р.} = 19681/28596 = 0,68$$

$$\text{Ч о.а. на 2017р.} = 27248/43896 = 0,62$$

$$\text{Ч о.а. на 2018р.} = 26034/44554 = 0,58$$

$$\text{Ч о.а. на 2019р.} = 31553/65641 = 0,48$$

$$\text{Ч о.а. на 2020р.} = 34780/61941 = 0,56$$

**Рис. 2.15. Частка оборотних активів в активах
АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках**

Джерело: побудовано за розрахунками показників Платоспроможності та ліквідності підприємства за 2016-2020 рр.

Протягом періоду, що досліджувався, частка оборотних активів в активах підприємства поступово змінювалась, і станом на 2020 рік становила 56%, на 2019 рік – 48%, на 2018 рік – 58%, на 2017 рік – 62%, а на 2016 рік – 68% (рис.2.15).

Величина робочого капіталу свідчить про наявність або ж відсутність власних коштів в обороті підприємства. Для визначення показника використовують різні підходи, тому розглянемо один із них:

$$Р.к. = \Phi.1 (p.1195 + p.1170 - p.1695)$$

Розраховуємо значення показника по даному підприємству:

$$Р.к. \text{ на } 2016p. = 19681 - 1122 = 18559$$

$$Р.к. \text{ на } 2017p. = 27248 - 10791 = 16457$$

$$Р.к. \text{ на } 2018p. = 26034 - 5815 = 20219$$

$$Р.к. \text{ на } 2019p. = 21553 - 8965 = 12588$$

$$Р.к. \text{ на } 2020p. = 34780 - 7531 = 27249$$

Рис. 2.16. Робочий капітал АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках

Джерело: побудовано за розрахунками показників Платоспроможності та ліквідності підприємства за 2016-2020 рр.

Величина робочого капіталу слугує “фінансовою подушкою”, яка теоретично дає можливість підприємству погасити всі або більшу частину власних поточних зобов’язань та продовжувати здійснювати діяльність. На акціонерному товаристві спостерігається така тенденція – збільшення величини власного капіталу в обороті підприємства. У 2020 році вона становить 27249 тис. грн, у 2019 році – 12588 тис. грн, у 2018 році – 20219 тис. грн, у 2017 році – 16457 тис. грн, а у 2016 році – 18559 тис. грн (рис. 2.16).

Таблиця 2.7

**Узагальнююча таблиця показників ліквідності та платоспроможності
АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках**

Показник	2016	2017	2018	2019	2020
Коефіцієнт покриття	17,5	2,5	4,4	3,5	4,6
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	4,7	0,79	1,43	0,73	1,47
Частка оборотних активів в активах підприємства	0,68	0,62	0,58	0,48	0,56
Коефіцієнт швидкої ліквідності	14,64	1,99	3,97	3,21	4,2
Робочий капітал	18559	16457	20219	12588	27249

Джерело: складено за результатами розрахунку показників Платоспроможності та ліквідності підприємства за 2016-2020 рр.

Наступним етапом аналізу є оцінка фінансової стійкості підприємства. Фінансова стійкість підприємства – це його платоспроможність у часі з дотриманням умови фінансової рівноваги між власними та залученими засобами. Фінансова стійкість підприємства передбачає окупність ресурсів, які вкладаються у підприємницьку діяльність, за рахунок грошових надходжень, а отриманий прибуток забезпечуватиме самофінансування та незалежність підприємства від зовнішніх джерел формування активів.

Здійснення комплексної оцінки фінансової стійкості підприємства відбувається шляхом розрахунку таких відносних показників:

- коефіцієнта автономії (К а.);
- коефіцієнта фінансової залежності (К ф. з.);
- коефіцієнта фінансової стійкості (К ф. с.);
- коефіцієнта співвідношення залученого і власного капіталу (К с.);
- коефіцієнта стійкості фінансування (К с. ф.);
- коефіцієнта концентрації залученого капіталу (К к. з. к.);
- коефіцієнта структури фінансування необоротних активів (К стр. ф.);
- коефіцієнта довгострокового залучення позикових коштів (К д. з.);
- коефіцієнта забезпечення власними оборотними засобами (К з. в. о.);
- коефіцієнта довгострокових зобов'язань (К дов. з.);
- коефіцієнта поточних зобов'язань (К п. з.);
- коефіцієнта страхування бізнесу (К с. б.);
- коефіцієнта забезпечення запасів робочим капіталом (К з. з.).

Коефіцієнт автономії (коефіцієнт концентрації власного капіталу) характеризує питому вагу власного капіталу в загальній сумі балансу:

$$K_a = \frac{\text{ф.1 р.1495}}{\text{ф.1 р.1900}}$$

Найбільш поширеною є думка, що питома вага власного капіталу має бути достатньо високою, на рівні 50%.

Розраховуємо коефіцієнти автономії по даному підприємству:

$$K_a \text{ на } 2016\text{р.} = 27380/28596 = 0,95$$

$$K_a \text{ на } 2017\text{р.} = 33105/43896 = 0,75$$

$$K_a \text{ на } 2018\text{р.} = 38739/44554 = 0,86$$

$$K_a \text{ на } 2019\text{р.} = 43910/65641 = 0,66$$

$$K_a \text{ на } 2020\text{р.} = 44378/61941 = 0,71$$

Як видно з розрахунку, станом на 2016-2020 роки питома вага власних коштів у валюті балансу становила більше 50%, що відповідає нормативному значенню.

Рис 2.17. Коефіцієнт автономії АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках

Джерело: побудовано за розрахунками коефіцієнтів Фінансової стійкості підприємства за 2016-2020 рр.

Проте, рис. 2.17 демонструє, що коефіцієнт концентрації власного капіталу постійно змінювався, але, порівнюючи дані за 5 років, ми бачимо, що у 2016 році він становив 0,95, а у 2020 році зменшився до 0,71.

Коефіцієнт фінансової залежності – це показник, обернений до коефіцієнта автономії. Він відображає суму загальної вартості майна підприємства, яка припадає на 1 грн. власних коштів:

$$К ф. з. = ф.1 р.1900 / ф.1 р.1495$$

Нормативне значення показника менше 2.

Розраховуємо коефіцієнти фінансової залежності по даному підприємству:

$$К ф.з. на 2016 р.= 28596/27380 = 1,04$$

$$К ф.з. на 2017 р.= 43896/33105 = 1,32$$

$$К ф.з. на 2018 р.= 44554/38739 = 1,15$$

$$К ф.з. на 2019 р.= 65641/43910 = 1,49$$

$$К ф.з. на 2020 р.= 61941/44378 = 1,39$$

Розрахунки за 5 років дають можливість зробити висновок, що коефіцієнт фінансової залежності повністю відповідає нормативному значенню. На рис. 2.18 більш детально показано порівняння коефіцієнтів за 2016-2020 роки.

Рис. 2.18. Коефіцієнт фінансової залежності АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках

Джерело: побудовано за розрахунками коефіцієнтів Фінансової стійкості підприємства за 2016-2020 рр.

Коефіцієнт фінансової стійкості визначається як співвідношення власного капіталу до залученого:

$$К ф. с. = \text{ф.1 р.1495} / \text{ф.1 (р. 1595 + р.1695)}$$

Нормативне значення показника більше одиниці.

Розраховуємо коефіцієнти фінансової стійкості по даному підприємству:

$$К ф. с. \text{ на } 2016 \text{ р.} = 27380 / (94 + 1122) = 22,5$$

$$К ф. с. \text{ на } 2017 \text{ р.} = 33105 / 10791 = 3,06$$

$$К ф. с. \text{ на } 2018 \text{ р.} = 38739 / 5815 = 6,66$$

$$К ф. с. \text{ на } 2019 \text{ р.} = 43910 / (12766 + 8965) = 2,02$$

$$К ф. с. \text{ на } 2020 \text{ р.} = 44378 / (10032 + 7531) = 2,5$$

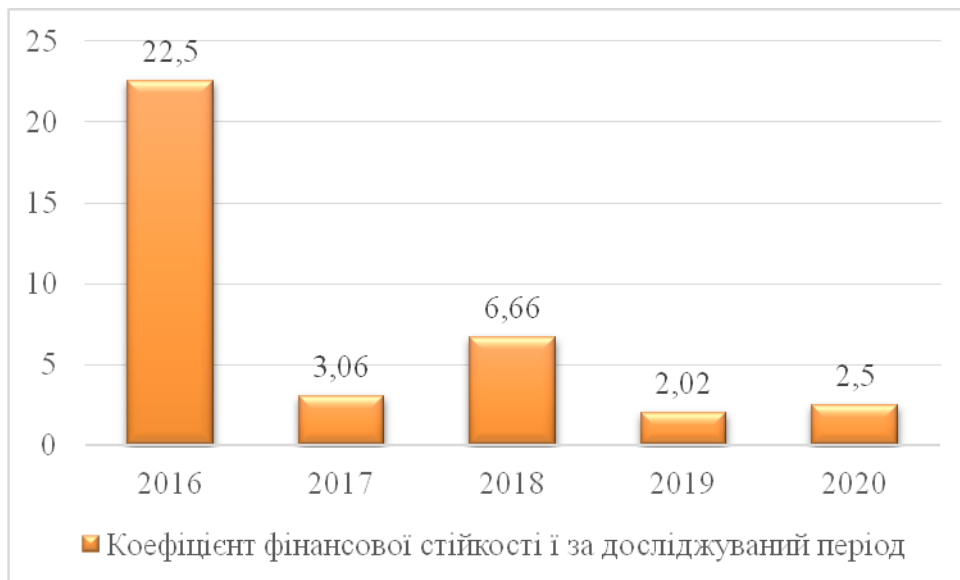

Рис. 2.19. Коефіцієнт фінансової стійкості АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках

Джерело: побудовано за розрахунками коефіцієнтів Фінансової стійкості підприємства за 2016-2020 рр.

У період від 2016 до 2020 років спостерігається (рис 2.19) фінансова стійкість підприємства.

Коефіцієнт співвідношення залученого і власного капіталу (фінансування) розраховується як співвідношення всієї суми залучених засобів до суми власних коштів:

$$K_{с.} = \text{ф.1 (р.1595 + р.1695)} : \text{ф.1 р.1495}$$

Розраховуємо коефіцієнти фінансування по даному підприємству:

$$K_{с. \text{ на } 2016 \text{ р.}} = (94+1122)/27380 = 0,04$$

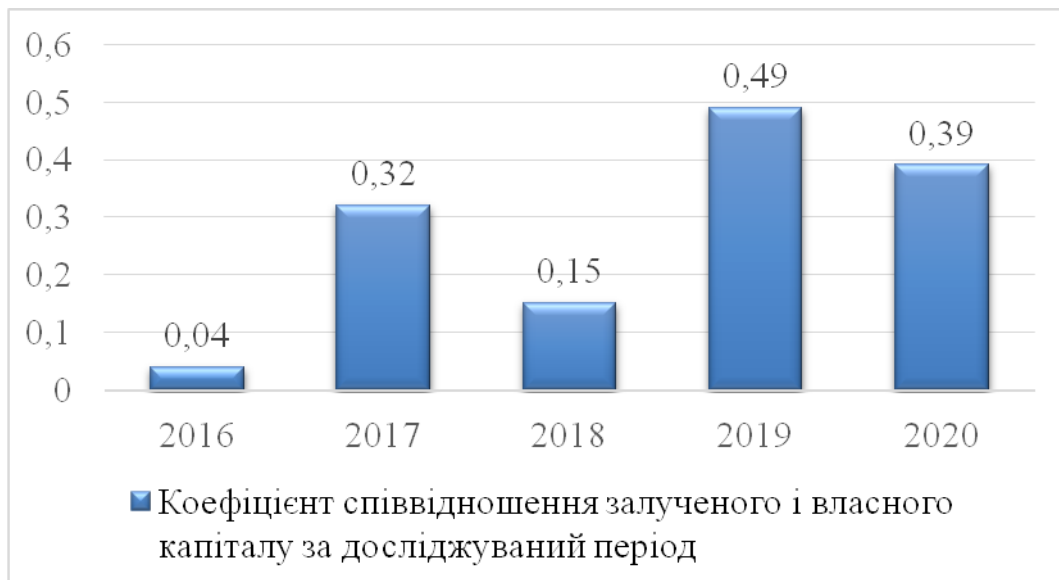
$$K_{с. \text{ на } 2017 \text{ р.}} = 10791/33105 = 0,32$$

$$K_{с. \text{ на } 2018 \text{ р.}} = 5815/38739 = 0,15$$

$$K_{с. \text{ на } 2019 \text{ р.}} = (12766+8965)/43910 = 0,49$$

$$K_{с. \text{ на } 2020 \text{ р.}} = (10032+7531)/44378 = 0,39$$

Рис. 2.20 демонструє частку суми залучених засобів до суми власних коштів за досліджуваний період. Дані за п'ять років відповідають нормі.

**Рис. 2.20. Коефіцієнт співвідношення залученого і власного капіталу
АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках**

Джерело: побудовано за розрахунками коефіцієнтів Фінансової стійкості підприємства за 2016-2020 рр.

Коефіцієнт стійкості фінансування показує частину майна підприємства, яка фінансується за рахунок стійких джерел:

$$К \text{ с. ф.} = \text{ф.1} (p.1495 + p.1595) : p. 280$$

Критичне значення коефіцієнта – 0,75.

Розраховуємо коефіцієнти стійкості фінансування по підприємству:

$$К \text{ с. ф. на 2016 р.} = (27380+94)/28596 = 0,96$$

$$К \text{ с. ф. на 2017 р.} = 33105/43896 = 0,75$$

$$К \text{ с. ф. на 2018 р.} = 38739/44554 = 0,86$$

$$К \text{ с. ф. на 2019 р.} = (43910+12766)/65641 = 0,86$$

$$К \text{ с. ф. на 2020 р.} = (44378+10032)/61941 = 0,87$$

Коефіцієнт стійкості фінансування лише у 2017 році відповідає критичному значенню коефіцієнта (рис. 2.21), проте в інші роки показник перевищує норму і показує, що частина майна фінансується не за рахунок стійких джерел.

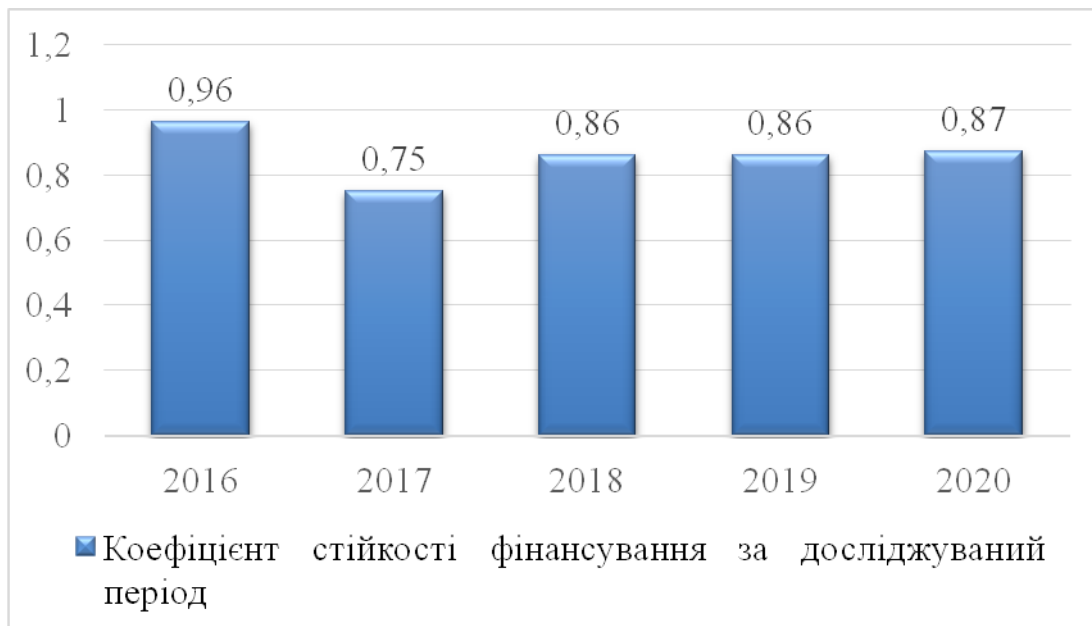

Рис. 2.21. Коефіцієнт стійкості фінансування АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках

Джерело: побудовано за розрахунками коефіцієнтів Фінансової стійкості підприємства за 2016-2020 рр.

Коефіцієнт концентрації залученого капіталу характеризує частку залученого капіталу в загальній сумі капіталу підприємства:

$$К к. з. к. = \frac{p.1595 + p.1695}{p.1900}$$

Нормативне значення показника - $< 0,5$.

Розраховуємо коефіцієнти концентрації залученого капіталу по даному підприємству:

$$К к. з. к. на 2016 р. = \frac{94+1122}{28596} = 0,04$$

$$К к. з. к. на 2017 р. = \frac{10791}{43896} = 0,24$$

$$К к. з. к. на 2018 р. = \frac{5815}{44554} = 0,13$$

$$К к. з. к. на 2019 р. = \frac{12766+8965}{65641} = 0,33$$

$$К к. з. к. на 2020 р. = \frac{10032+7531}{61941} = 0,28$$

**Рис. 2.22. Коефіцієнт концентрації залученого капіталу
АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках**

Джерело: побудовано за розрахунками коефіцієнтів Фінансової стійкості підприємства за 2016-2020 рр.

Концентрація залученого капіталу в загальній сумі джерел фінансування знаходиться в нормативному значенні показника за досліджувані п'ять років (рис. 2.22).

Коефіцієнт структури фінансування необоротних активів демонструє частку необоротних активів, яка фінансується за рахунок довгострокових залучених коштів:

$$K \text{ стр. ф.} = \text{ф.1 р.1595} : \text{ф.1 р.1095}$$

Нормативне значення показника менше одиниці.

Розраховуємо коефіцієнт структури фінансування необоротних активів на підприємстві:

$$K \text{ стр. ф. на 2016 р.} = 94/8915 = 0,01$$

$$K \text{ стр. ф. на 2019 р.} = 12766/34088 = 0,37$$

$$K \text{ стр. ф. на 2020 р.} = 10032/27161 = 0,36$$

Враховуючи, що у підприємства залишки за довгостроковими зобов'язаннями на балансі відсутні за деякі роки, значення $K \text{ стр. ф.}$ у розрізі періодів (рис 2.23), що досліджуються з 2017 по 2018 роки, рівні нулю, тобто

необоротні активи у повному обсязі покриваються власними коштами. Проте, у 2016 році нормативне значення показника менше одиниці, як і у 2019-2020 роках, що вважається нормальним і відображає частку необоротних активів, які фінансуються за рахунок довгострокових залучених коштів.

**Рис. 2.23. Коефіцієнт структури фінансування необоротних активів
АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках**

Джерело: побудовано за розрахунками коефіцієнтів Фінансової стійкості підприємства за 2016-2020 рр.

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів характеризує частку довгострокових позик у загальному обсязі джерел формування, які можна спрямувати на реалізацію довготермінових програм:

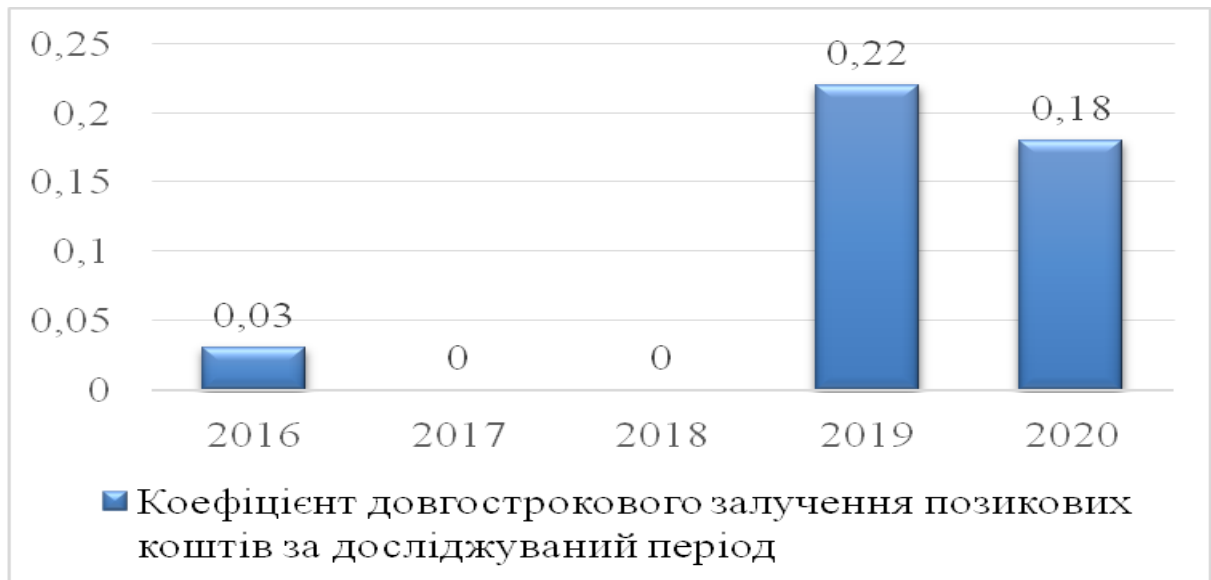
$$K_{д.з.} = \frac{ф.1 \text{ р.1595}}{ф.1 \text{ (р.1595 + р.1495)}}$$

Розраховуємо коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів на даному підприємстві:

$$K_{д.з.} \text{ на } 2016 \text{ р.} = \frac{94}{94+27380} = 0,03$$

$$K_{д.з.} \text{ на } 2019 \text{ р.} = \frac{12766}{12766+43910} = 0,22$$

$$K_{д.з.} \text{ на } 2020 \text{ р.} = \frac{10032}{10032+44378} = 0,18$$

**Рис. 2.24. Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів
АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках**

Джерело: побудовано за розрахунками коефіцієнтів Фінансової стійкості підприємства за 2016-2020 рр.

Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами відображає частину оборотних активів, яка фінансується за рахунок власних оборотних засобів:

$$К з. в. о. = \frac{\text{ф.1 (р.1495 - р.1095)}}{\text{ф. 1 р.1195}}$$

Нормативне значення коефіцієнта - $> 0,1$.

Розраховуємо коефіцієнти забезпечення власними оборотними засобами підприємства:

$$К з. в. о. \text{ на } 2016 \text{ р.} = (27380 - 8915) / 19681 = 0,93$$

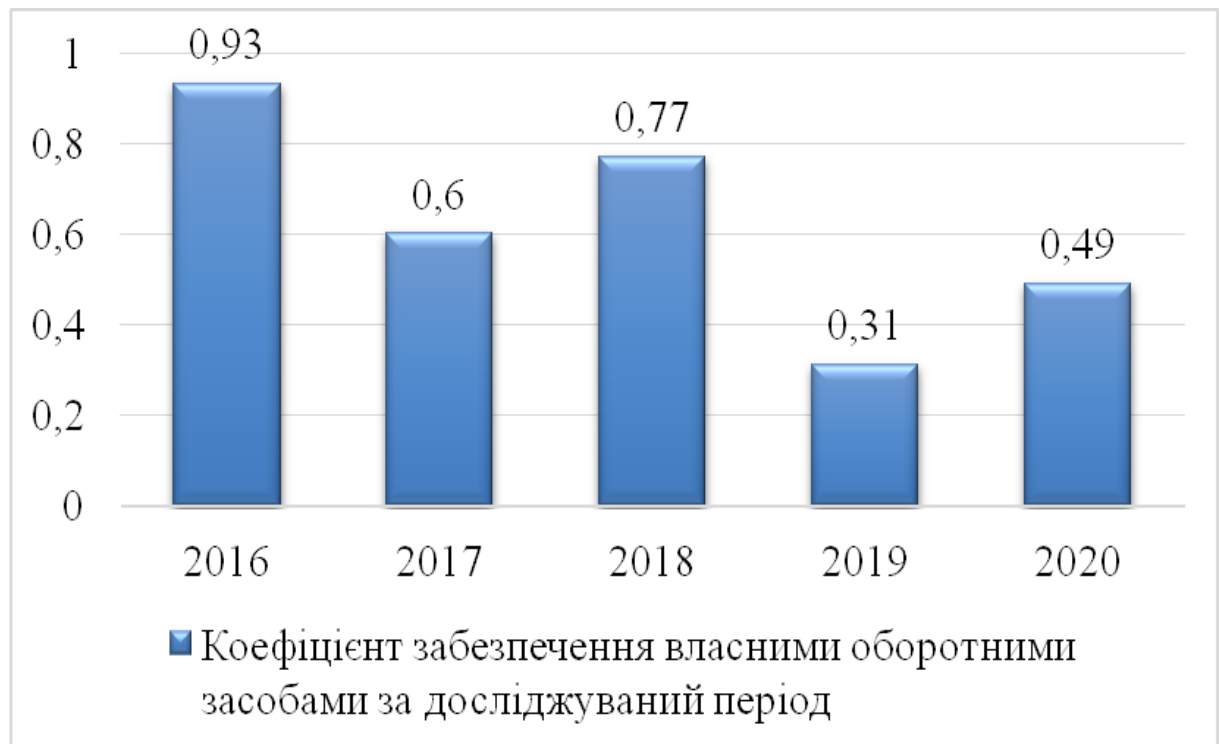
$$К з. в. о. \text{ на } 2017 \text{ р.} = (33105 - 16648) / 27248 = 0,6$$

$$К з. в. о. \text{ на } 2018 \text{ р.} = (38739 - 18520) / 26034 = 0,77$$

$$К з. в. о. \text{ на } 2019 \text{ р.} = (43910 - 34088) / 31553 = 0,31$$

$$К з. в. о. \text{ на } 2020 \text{ р.} = (44378 - 27161) / 34780 = 0,49$$

Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами має бути більше 0,1 і за досліджуваний період цей показник знаходиться в нормі (рис. 2.25).

**Рис. 2.25. Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами
АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках**

Джерело: побудовано за розрахунками коефіцієнтів Фінансової стійкості підприємства за 2016-2020 рр.

Коефіцієнт довгострокових зобов'язань визначає частину довгострокових зобов'язань в загальній сумі залучених джерел формування:

$$K_{\text{дов. з.}} = \text{ф.1 р.1595} : \text{ф.1 (р.1595 + р.1695)}$$

Нормативне значення показника - $< 0,5$.

$$K_{\text{дов. з. на 2016 р.}} = 94 / (94 + 1122) = 0,07$$

$$K_{\text{дов. з. на 2019 р.}} = 12766 / (12766 + 8965) = 0,58$$

$$K_{\text{дов. з. на 2020 р.}} = 10032 / (10032 + 7531) = 0,57$$

Коефіцієнт довгострокових зобов'язань (рис 2.26) досліджувався лише у 2016 році і був менше нормативного значення, але у 2019-2020 рр. показник становив 0,58 та 0,57 відповідно.

Рис. 2.26. Коефіцієнт довгострокових зобов'язань АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках

Джерело: побудовано за розрахунками коефіцієнтів Фінансової стійкості підприємства за 2016-2020 рр.

Коефіцієнт поточних зобов'язань визначає частку поточних зобов'язань у загальній сумі залучених джерел формування:

$$К \text{ п. з.} = \frac{\text{ф.1 р.1695}}{\text{ф.1 (р.1595 + р.1695)}}$$

Нормативне значення показника - $> 0,5$.

Розраховуємо коефіцієнти поточних зобов'язань даного підприємства:

$$К \text{ п. з. на 2016 р.} = \frac{1122}{94+1122} = 0,92$$

$$К \text{ п. з. на 2019 р.} = \frac{8965}{12766+8965} = 0,41$$

$$К \text{ п. з. на 2020 р.} = \frac{7531}{10032+7531} = 0,42$$

Отже, загальна сума залучених джерел на підприємстві у повному обсязі формується за рахунок поточних зобов'язань. У 2019-2020 роках показник менше 0,5 і це не відповідає нормі (рис 2.27).

Рис. 2.27. Коефіцієнт поточних зобов'язань АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках

Джерело: побудовано за розрахунками коефіцієнтів Фінансової стійкості підприємства за 2016-2020 рр.

Коефіцієнт страхування бізнесу визначається як співвідношення суми резервного капіталу до загальної вартості майна і показує суму капіталу, який зарезервовано підприємством на кожну гривню майна:

$$К \text{ с. б.} = \text{ф.1 р.1415} : \text{ф. 1 р.1300}$$

Нормативне значення показника - $> 0,2$.

Розраховуємо коефіцієнт страхування бізнесу на даному підприємстві:

$$К \text{ с. б. на 2016 р.} = 132/28596 = 0,04$$

$$К \text{ с. б. на 2017 р.} = 132/43896 = 0,03$$

$$К \text{ с. б. на 2018 р.} = 132/44554 = 0,02$$

$$К \text{ с. б. на 2019 р.} = 132/65641 = 0,02$$

$$К \text{ с. б. на 2020 р.} = 132/61941 = 0,02$$

Рис. 2.28. Коефіцієнт страхування бізнесу АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках

Джерело: побудовано за розрахунками коефіцієнтів Фінансової стійкості підприємства за 2016-2020 рр.

На кожну гривню майна зарезервованого підприємством у 2016 році припадало 0,04 грн, у 2017 році – 0,03 грн, у 2018-2020 роках – 0,02 грн, що не відповідає нормативному значенню показника – 0,2 (рис. 2.28).

Коефіцієнт забезпечення запасів робочим капіталом характеризує рівень покриття матеріальних оборотних активів робочим капіталом:

$$К з. з. = Р. к. : ф. 1 р.1100$$

Нормативне значення коефіцієнта - > 0,2.

Розраховуємо коефіцієнти забезпечення запасів робочим капіталом підприємства:

$$К з. з. \text{ на } 2016 \text{ р.} = 18559/3658 = 5,07$$

$$К з. з. \text{ на } 2017 \text{ р.} = 16457/5746 = 2,86$$

$$К з. з. \text{ на } 2018 \text{ р.} = 20219/2935 = 6,8$$

$$К з. з. \text{ на } 2019 \text{ р.} = 12588/2743 = 4,58$$

$$К з. з. \text{ на } 2020 \text{ р.} = 27249/2519 = 10,81$$

Рис. 2.29. Коефіцієнт забезпечення запасів робочим капіталом АТ «Кіровоградське рудоуправління» у 2016-2020 роках

Джерело: побудовано за розрахунками коефіцієнтів Фінансової стійкості підприємства за 2016-2020 рр.

Коефіцієнти забезпечення запасів робочим капіталом за досліджуваний період перевищують норму (0,2) в багато разів, що також не завжди має позитивне значення для фінансової стійкості підприємства (рис. 2.29).

Узагальнені показники фінансової стійкості наведено в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Узагальнені показники фінансової стійкості підприємства

Показник	2016	2017	2018	2019	2020
Коефіцієнт автономії	0,95	0,75	0,86	0,66	0,71
Коефіцієнт фінансової залежності	1,04	1,32	1,15	1,49	1,39
Коефіцієнт фінансової стійкості	22,5	3,06	6,66	2,02	2,5
Коефіцієнт співвідношення залученого і власного капіталу	0,04	0,32	0,15	0,49	0,39
Коефіцієнт стійкості фінансування	0,96	0,75	0,86	0,86	0,87
Коефіцієнт концентрації залученого капіталу	0,04	0,24	0,13	0,33	0,28
Коефіцієнт структури фінансування необоротних активів	0,01	-	-	0,37	0,36

Продовження табл. 2.8

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,03	-	-	0,22	0,18
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами	0,93	0,6	0,77	0,31	0,49
Коефіцієнт довгострокових зобов'язань	0,07	-	-	0,58	0,57
Коефіцієнт поточних зобов'язань	0,92	-	-	0,41	0,42
Коефіцієнт страхування бізнесу	0,04	0,03	0,02	0,02	0,02
Коефіцієнт забезпечення запасів робочим капіталом	5,07	2,86	6,8	4,58	10,81

Джерело: складено за розрахунками показників Фінансової стійкості підприємства за 2016-2020 рр.

Результати проведених аналітичних розрахунків за даними фінансової звітності підприємства можуть слугувати основою для визначення пріоритетних напрямів поліпшення моніторингових процедур рівня його фінансово-економічної безпеки.

2.3. Результати моніторингу загроз фінансово-економічної безпеки функціонування АТ «Кіровоградське рудоуправління»

Джерела загроз у сфері ФЕБ досліджуваного підприємства узагальнено на рис. 2.30.

Для комплексного розуміння стану фінансово-економічної безпеки підприємства розглянемо види ризиків.

Виробничий ризик. Виробництво продукції, товарів, надання послуг має прямий зв'язок з даним ризиком. Чинників, які призвели до появи виробничого ризику на металургійному підприємстві, кілька – і застаріла матеріально-технічна база, і збої у здійсненні технологічних процесів, і несприятливі гідрометеорологічні умови, від яких напряду залежить видобуток продукції. Серед негативних наслідків прояву виробничого ризику учений-економіст Зеліско І.М. назвав такі: «зростання собівартості продукції та послуг,

погіршення якості, скорочення асортименту продукції, зменшення масштабів виробничої діяльності» [15].

Рис. 2.30. Моніторинг загроз фінансово-економічної безпеки функціонування АТ «Кіровоградське рудоуправління»

Джерело: складено автором

Наступний ризик – ринковий чи кон'юнктурний. Цей вид може з'явитися у процесі реалізації готової продукції, а також при закупівлі необхідних матеріальних ресурсів. Його прояв виявляється під час процесу підвищення/зниження цін під впливом законів ринку, а також суб'єктивних чинників, до яких можна віднести нечесну конкуренцію та монополізм на ринку.

Технічний ризик проявляється у процесі технічного оснащення металургійних підприємств, який визначається розмаїттям та складністю у використанні у зв'язку з досить тривалим технологічним ланцюгом виробничого відтворення. У той же час розвиток науково-технічної думки, прискорений темп технічного прогресу мають вплив на виникнення сучасної

модернізованої техніки та розробку нових технологічних процесів. У результаті використання в роботі осучаснених технічних засобів з'являється нова, якісна та конкурентна на ринку продукція, розширюються послуги за рахунок зростання продуктивності праці, зменшується енергоємності та собівартість виробництва.

Катастрофічні ризики виникають у результаті наслідків природних катаклізмів та руйнівних проявів діяльності людей, які відбуваються без урахування законів природи та втручання в їх дію. За останні роки у різних країнах на усіх континентах земної кулі трапляються шалені повені, посухи, руйнівні землетруси та інші техногенні катастрофи, які є наслідком глобального потепління. Як наслідок відбувається загострення проблем продовольчої безпеки на світовому рівні, прослідковується брак запасів прісної води, вичерпуються поклади корисних копалин.

Ризик людського фактору, у першу чергу, пов'язаний із фізичним та ментальним здоров'ям людини, а також з особливостями її поведінки. Якщо працівники гарно почуваються та перебувають у комфортному емоційному стані, то результати діяльності усього колективу будуть на вищому рівні. Крім цього на кінцевий результат роботи також впливають такі фактори, як рівень здобутої освіти та професійні компетентності, рівень кваліфікації, уміння і практичні навички співробітників. Окрему категорію складають негативні моральні якості людини, які можуть проявлятися у схильності до зради інтересів та поглядів усієї команди, так званий «економічний шпіонаж», що ведеться на користь конкурентів, а також навмисне нанесення збитків. Серед позитивних якостей варто зазначити такі, як порядність працівників, пунктуальність, чесність, дотримання обіцяного.

Політичний ризик. Його виникнення зумовлене особливостями формування і реалізації державної політики в країні. Варто зауважити, що існує реальний зв'язок між політичним устроєм та політичною системою, які діють в державі, усталеними національними традиціями, специфікою світосприйняття та світотлумачення громадян, відповідно до яких формується політика уряду

відносно різноманітних питань. Питання політичної стабільності в державі завжди є актуальним.

Процес всесвітньої інтеграції економіки, її функціонування піддається викликам та загрозам, невизначеностям та кризовим трансформаціям економічних відносин на світовому рівні. Сучасні науковці мають спільну думку, що людство перейшло у фазу новітнього етапу розвитку суспільства, що отримало назву «суспільство-ризик». Держава Україна і вітчизняні товаровиробники процес інтеграції у світовий фінансовий простір здійснюють з певною відкритістю і відсутністю захищеності для економічних суб'єктів, держави та суспільства. Аби зайняти певні позиції та бути конкурентоспроможними на світовому ринку металургійним підприємствам варто докладати значних зусиль. На жаль, глобалізація призводить до посилення загроз на відкритому внутрішньому ринку.

Діяльність будь-якого суб'єкта економічної діяльності відбувається із залученням наявних у його власності ресурсів або прав на них.

Важливого значення для сучасного бізнесового середовища мають інформаційні ресурси. Найважливіший з них – це комерційна таємниця. Її порушення для металургійних підприємств викликає ризики несанкціонованого втручання у базу даних, створений інформаційний простір, в якому міститься інформація про наукові розробки, плани діяльності, партнерів та компаньйонів, ринок збуту продукції, яка може викликати зацікавленість у конкурентів. Таке втручання може стати наслідком використання внутрішньої інформації і призвести до втрати прибутків, а також втрати ділової репутації.

Функції металургійних підприємств теж реалізуються під впливом ризиків. Їх видобувна діяльність на пряму пов'язана із ризиками виконання умов укладених контрактів та угод щодо термінів, якості, а також фізико-хімічних властивостей продукції.

Несприятливі у фінансовому плані події, обставини та ситуації такі, як втрата платоспроможності, часткова або відчутна втрата власного капіталу, отримані збитки, значне зменшення доходів з'являються під впливом ризиків.

Логістична та маркетингова діяльність полягає у пошуках нових споживачів власної продукції, внутрішніх та міжнародних ринків збуту, нових напрямків використання виробленої продукції. Загроза незатребуваності продукції, зменшення кон'юнктури ринку, поява недоброчесних конкурентів, зміна кон'юнктури ринку породжують дані ризики та процеси, які з ними пов'язані.

Зовнішні ризики діяльності металургійних підприємств розглянемо за такими категоріями: економічний ризик, монетарно-фіскальний ризик та соціально-політичний ризик.

Економічний ризик можливо виявити у невизначеностях, які з'являються та проявляються у процесах суспільного відтворення на усіх етапах і рівнях його реалізації – створення, розподілу, перерозподілу і використання сукупного суспільного продукту і національного доходу, збалансування функціонування матеріальної/нематеріальної сфер.

Монетарно-фіскальний ризик напряму пов'язаний із загрозами, які супряжні із заходами монетарної, депозитної, кредитної а також валютної політики, що мають вектор врегулювання готівкового обігу національної валюти та коливань курсів іноземних валют. Фіскальна функція на другому рівні реалізується шляхом розмежування відносин у суспільстві, а також наявністю ризиків результативності та загальноекономічних наслідків при задіянні інструментів податкової та бюджетної політики.

Соціально-політичний ризик репрезентований такими загрозами для суб'єктів економічної діяльності, джерелами яких можливі: суспільно-політичний устрій, складна політична ситуація в державі, місце і роль держави в геополітичному просторі, рівень міжнародних відносин з іншими країнами, участь у військових конфліктах, війнах та проведення військових операцій, членство у міжнародних політичних альянсах. Вище згадані процеси тісно пов'язані з питаннями захисту прав та свобод громадян країни, захисту інтелектуальної та майнової власності як фізичних, так і юридичних осіб.

Враховуючи розглянуті групи ризиків на підприємстві, ми провели SWOT-аналіз (табл. 2.9) діяльності АТ «Кіровоградське рудоуправління».

SWOT-аналіз діяльності АТ «Кіровоградське рудоуправління»

Сильні сторони	Слабкі сторони
- велика кількість техніки для видобутку та транспортування продукції; - досвідчений та кваліфікований персонал; - невелика кількість конкурентів у нашому регіоні; - наявна матеріально-технічна база та розвинена інфраструктура; - власні технології видобутку; - налагоджені канали збуту, у тому числі прямі канали збуту; - наявний попит на продукцію; - прийнятна ціна на видобуток та транспортування продукції.	- неможливість розширити асортимент продукції; - необхідність збільшення вартості продукції для держав, у яких ставки податку на прибуток на 5 і більше % нижче, ніж в Україні (наприклад, Молдова); - слабкий маркетинг; - недосконала система менеджменту.
Можливості	Загрози
- розширення кар'єру; - розширення експорту продукції; - вихід на нові сегменти ринку.	- кліматичні умови; - наявність конкурентів на внутрішньому та зовнішньому ринку; - виникнення товарів-субститутів.

Джерело: складено автором

Аналіз відбувався за таким алгоритмом: виявлено основні фактори макросередовища, що впливають на діяльність акціонерного товариства; розподілено їх за групами чинників, надано оцінку та

охарактеризовано їх впливи; проаналізовано внутрішнє середовище підприємства, можливості й загрози макросередовища, здійснено пошук можливих варіантів їх вирішення; проаналізовано безпосереднє оточення підприємства; встановлено ланцюги взаємозв'язку між можливостями та загрозами; складено матрицю SWOT, на підставі якої розроблено маркетингову стратегію подальшої діяльності товариства.

Під час аналізу встановлено, що АТ «Кіровоградське рудоуправління» має значні сильні сторони: власні технології видобутку, налагоджені канали збуту та потужну матеріально-технічну базу. Проте, наявність таких слабких сторін як недосконала система менеджменту, невелика кількість асортименту продукції та неможливість його розширення не дозволяють повною мірою реалізувати наявний потенціал.

Наступним кроком було проведено PEST-аналіз (табл. 2.10). Його мета полягає у виявленні тих факторів зовнішнього середовища, які найбільше впливають на підприємство, а також передбаченні сприятливої/несприятливої динаміки впливу цих факторів.

Таблиця 2.10

PEST-аналіз діяльності АТ «Кіровоградське рудоуправління»

Політичні фактори	Економічні фактори
<i>Негативні:</i>	<i>Негативні:</i>
- Імовірність розвитку військових дій у країні - Гальмування політичними силами економічних реформ - Подорожчання імпортного обладнання	- Високий рівень податків - Високий рівень інфляції - Коливання валютних курсів - Зростання цін на сировину та енергоресурси - Дефіцит державного бюджету - Зниження чистого прибутку - Збільшення дебіторської заборгованості

Продовження табл. 2.10

<i>Позитивні:</i>	<i>Позитивні:</i>
- Можливості контролю господарської діяльності та управління з боку акціонерів - Вдосконалення державної регуляторної політики, її спрямованість на економічне зростання та створення нових робочих місць	- Зростаючий рівень попиту на продукцію
Соціальні фактори	Технологічні фактори
<i>Негативні:</i>	<i>Негативні:</i>
- Зростання рівня безробіття - Відтік за кордон висококваліфікованих кадрів - Зниження рівня освіти - Зростання тарифів на комунальні послуги - Додаткові витрати на перекваліфікацію робітників	- Високий знос основних фондів - Розробка передового обладнання з видобутку каоліну країнами-конкурентами - Підвищення точності контролю та сертифікації продукції
<i>Позитивні:</i>	<i>Позитивні:</i>
- Наявність бази для підготовки та перекваліфікації кадрів - Психологічний клімат у трудовому колективі - Високий рівень якості продукції і рівень сервісу	- Розробка і впровадження нових технологій - Науково-технічний прогрес у сфері виробництва

Джерело: складено автором

Під час проведення PEST-аналізу, на думку економіста Берницької Д., необхідно брати до уваги такі дві позиції:

- «аналіз стратегічних факторів кожного з компонентів повинен бути достатньо системним, тому що в житті всі компоненти між собою взаємопов'язані;

- PEST-аналіз – це інструмент, що історично склався з чотирьохелементного стратегічного аналізу, але потрібно пам'ятати, що реальне життя складніше. Діяльність кожного підприємства в зовнішньому середовищі також залежить від власного набору ключових факторів, який найбільш впливає на його бізнес» [3, с. 42].

Варто зауважити, що металургійні підприємства мають використовувати на свою користь ситуативну, сприятливу світову економічну кон'юнктуру та за можливістю не допускати, ліквідовувати або, за можливістю, зменшувати прояви негативних тенденцій мікро-, мезо- та макроекономічних рівнів. Прораховування ризиків, недопущення або усунення негативних впливів, що тісно пов'язанні із диверсифікацією бізнесу, різноманітними видами діяльності та галузями, які охоплюють виробництво металургійних підприємств, дають можливість для конкурентоспроможної, фінансово стабільної та прибуткової діяльності підприємств.

Аби зменшити чи усунути ризики, а також їх різко негативний вплив на фінансову діяльність та фінансовий стан, на нашу думку, потрібно залучати сучасні фінансові інструменти та альтернативні джерела фінансування металургійних підприємств. Укладені контракти та угоди мають супроводжувати діяльність металургійних підприємств, враховуючи їх активну зовнішньоекономічну діяльність, фінансові можливості як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

РОЗДІЛ 3

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ МОНІТОРИНГУ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Пропозиції щодо вдосконалення моніторингових процедур у сфері фінансово-економічної безпеки підприємства

До першочергових заходів, які необхідно застосовувати керівництву, належать: визначення зовнішніх і внутрішніх загроз (їх ідентифікація та моніторинг), які здатні спричинитися до негативного впливу на діяльність підприємства/товариства на сучасному етапі його розвитку а також у найближчому майбутньому; прогнозування ймовірних наслідків розвитку виявлених загроз; розроблення необхідної оптимальної тактики і стратегії для протидії таким загрозам; обрахування потрібних обсягів фінансування для проведення визначених заходів з матеріально-технічного забезпечення та заходів, спрямованих на вдосконалення чи створення нової системи ФЕБП, що в перспективі має системно забезпечувати надійних захист від виявлених загроз.

Перед суб'єктом підприємництва виникає одне з найважливіших завдань – необхідність розробки внутрішньої нормативно-правової бази як сукупності інструкцій для співробітників з чітким визначенням покладених на них функцій, які мають стабільно виконуватися та покликані забезпечувати досягнення відповідного рівня безпеки на всіх ділянках, що задіяні у господарській діяльності, що має бути виконане відразу після створення сприятливих передумов гарантування економічної безпеки та для збереження суб'єктові підприємництва його власності.

Зазначені інструкції мають передбачати комплекс дій, спрямованих на забезпечення безпеки реалізації кожного наступного етапу, з яких складається увесь технологічний процес; підтримку необхідного стану безпеки на кожному

об'єкті господарювання; досягнення та підтримку високого рівня всіх елементів ФЕБП.

З метою забезпечення модернізації механізму виконання моніторингу загроз фінансово-економічної безпеки суб'єкта підприємництва – АТ «Кіровоградське рудоуправління», з обов'язковим урахуванням перспективних планів керівництва даного АТ щодо його подальшого розвитку пропонується використати модернізовану схему логічно послідовних дій, яка представлена на рис. 3.1.

Виконання першої дії – «Вивчення нового середовища для ведення бізнесу в акціонерних товариствах», означає, що керівництву підприємства слід звернути увагу на ведення бізнесу конкурентами у процесі їх взаємодії з іншими різними бізнесовими структурами. З цією метою необхідно: дослідити процедури експорту виготовлюваної ними продукції та особливості процесу закупівлі необхідного обладнання; вивчити специфіку внутрішнього та зовнішнього ринків співпраці а також систему вимог до сертифікації товарів та виробництва тощо.

Суть другої дії – «Аналіз зовнішніх та внутрішніх загроз ФЕБП, які мають вплив на даний час розвитку АТ та в майбутньому, з урахуванням умов нового ринку реалізації продукції», полягає в необхідності здійснення цілеспрямованого збору відповідної інформації та її аналітичного опрацювання щодо виникнення можливих кризових ситуацій, з'ясування причин їх появи, визначення оптимальних методів ухилення від них та перспективних шляхів урегулювання загрозливих ситуацій.

У зв'язку з цим необхідно:

- вжити додаткових заходів для виявлення та ідентифікування загроз, що пов'язані з якістю продукції та проблемами, пов'язаними з отриманням міжнародного сертифіката якості для такої продукції;
- дослідити потенційні можливості сучасних інформаційних технологій, які можуть використовуватися майбутніми конкурентами, що в результаті перешкоджатиме інтересам даного АТ;

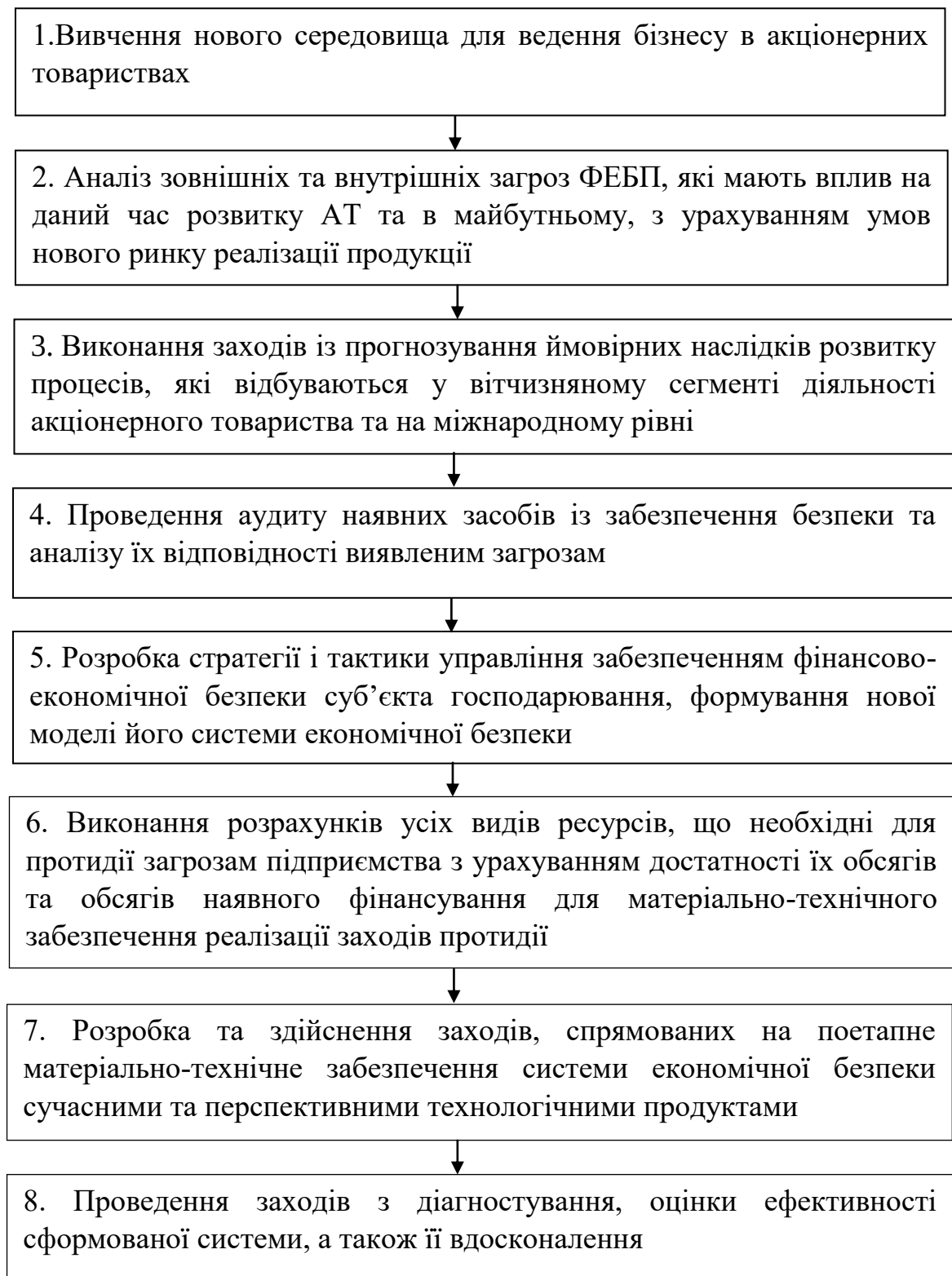

Рис. 3.1. Модернізована схема логічно послідовних дій моніторингу загроз фінансово-економічної безпеки акціонерного товариства

Джерело: складено на основі [1, с. 110].

- визначити недоліки, що мають місце на рівні забезпечення кадрової складової;
- спрогнозувати виникнення нових можливих факторів, які матимуть вплив на фінансову сферу (нестійкий валютний курс, потреба додаткових витрат для проведення маркетингових заходів, недостатня рентабельність продукції, несвоєчасне повернення ПДВ тощо);
- вивчення особливостей діючої політико-правової складової (проблематичність чинного вітчизняного законодавства у сфері провадження зовнішньої економічної діяльності, рівень втручання держави в експортні процеси, відмінності між вітчизняним та міжнародним митним оформленням вантажів, необхідність дотримання правил перевезення вантажів тощо);
- виконання додаткового аналізу ринкової складової;
- визначення та аналіз можливих негативних наслідків для інтерфейсної складової (несвоєчасне чи неповне виконання контрагентами умов контракту, ймовірність стягнення штрафів за неповне чи несвоєчасне виконання підприємством-експортером умов контракту тощо).

Третя дія – «Виконання заходів з прогнозування можливих наслідків розвитку процесів, які відбуваються у вітчизняному сегменті діяльності акціонерного товариства та на міжнародному рівні», передбачає проведення додаткових маркетингових та іншого типу досліджень з урахуванням особливостей мікросередовища й макросередовища та оцінювання прогнозованих показників можливих ризиків за умов тих чи інших альтернативних варіантів розвитку ситуації.

Для успішного виконання четвертої дії – «Проведення аудиту наявних засобів із забезпечення безпеки й аналіз їх відповідності виявленим загрозам», необхідно здійснити:

- формування групи аудиторів-експертів;
- з'ясування рівня обсягів та масштаби проблемних питань, які потребують проведення аудиту, а також визначити конкретні терміни для роботи групи аудиторів-експертів;

- розробку та затвердження сформованих плану та попередньої програми аудиторської перевірки;
- виконати повний аналіз стану економічної безпеки об'єкта аудиту;
- здійснити реєстрацію, збір та перевірку статистичних даних а також результатів інструментальних вимірів наявних та можливих небезпек і загроз;
- оцінювання результатів виконаної аудиторської перевірки;
- підготовка звіту про результати виконаної перевірки системи за її окремими складовими;
- оцінювання результатів системної перевірки;
- систематизація та документування результатів перевірки;
- підготовка рекомендацій для управлінського персоналу з питань усунення виявлених недоліків та доопрацювання проблемних ділянок з метою забезпечення економічної безпеки товариства.

Реалізація п'ятого кроку запропонованого алгоритму – «Розробка стратегії і тактики управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання, формування нової моделі його системи економічної безпеки», передбачає визначення керівництвом АТ комплексу стратегічних (довгострокові) і тактичних (такі, що прогнозовано визначають результати дій у середньостроковій перспективі) цілей.

В основі шостого кроку алгоритму – «Виконання розрахунків усіх видів ресурсів, що необхідні для протидії загрозам підприємства з урахуванням достатності їх обсягів та обсягів наявного фінансування для матеріально-технічного забезпечення реалізації заходів протидії» – потреба наявності розробленої відповідно до виставлених умов організаційної структури управління системою фінансово-економічної безпеки товариства та обґрунтованого розрахунку всіх видів ресурсів, що будуть необхідними для забезпечення її успішної діяльності, – правових, інтелектуально-кадрових, силових, організаційних, інформаційних, фінансових, матеріальних, технічних.

Завершальна дія запропонованого нами алгоритму модернізації механізму моніторингу загроз ФЕБП – «Розробка та здійснення заходів, спрямованих на

поступне матеріально-технічне забезпечення системи економічної безпеки сучасними та перспективними технологічними продуктами», має на меті розробку та виконання заходів з діагностування, оцінювання ефективності сформованої системи економічної безпеки та шляхів її вдосконалення.

Вважаємо, що процедуру, виконання якої передбачене прикінцевим пунктом алгоритму послідовних дій, повинен здійснювати керівник товариства раз на рік, на час завершення звітного періоду, що уможливить своєчасну розробку необхідних заходів, спрямованих на вдосконалення системи економічної безпеки АТ та виконання моніторингу загроз як підсистеми зазначеної системи шляхом повторного виконання дій, що передбачені запропонованим алгоритмом.

Результати проведеного аналізу діючого механізму моніторингу загроз АТ «Кіровоградське рудоуправління» та сучасний стан складових економічної безпеки підприємства дають підстави стверджувати про необхідність розробки та застосування на підприємстві нової моделі управління фінансово-економічною безпекою.

Дані, що отримані нами методом кваліметричної оцінки, засвідчують те, що найбільше занепокоєння експертів з усіх зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства викликає загроза високої можливості коливання валютного курсу гривні. Разом з тим як найімовірніші розглядаються загрози зупинки підприємства внаслідок втручання у його діяльність корумпованих правоохоронних та контролюючих органів та рейдерства. Ще одна важлива пересторога – необхідність зважати на досить високу ймовірність прояву загрози неповернення дебіторської заборгованості.

З-поміж ряду внутрішніх загроз особливою актуальністю відзначаються: питання повноцінного забезпечення товариства відповідними висококваліфікованими кадрами; виникнення загрози на рівні використання застарілих, отже, неефективних, засобів виробництва; виникнення небезпеки втрати фінансової стійкості підприємства.

Вивчення питання напрямів удосконалення функціонального механізму моніторингу загроз акціонерному товариству переконує в тому, що на сучасному етапі його розвитку керівництво підприємства спроможне забезпечити якісне проведення моніторингу загроз більшості складових економічної безпеки підприємства. З цією метою необхідне виконання ряду важливих заходів, а саме: визначення зовнішніх і внутрішніх загроз; прогнозування можливих наслідків розвитку виявлених загроз; наявність оптимальної тактики і стратегії протидії фінансово-економічним загрозам; визначення обсягів фінансування, спрямованих на належне матеріально-технічне забезпечення, підтримку існуючої системи ФЕБП, її модернізацію чи створення нової системи.

З метою забезпечення здійснення переходу системи економічної безпеки АТ «Кіровоградське рудоуправління» на новий якісний рівень та для модернізації механізму моніторингу загроз фінансово-економічної безпеки нами розроблено та запропоновано до використання покроковий алгоритм дій. Для досягнення високого рівня результативності виконання моніторингу передбачається: циклічний (період – раз на рік) перегляд усіх зовнішніх та внутрішніх загроз (моніторинг загроз та їх ідентифікація); прогнозування можливих наслідків розвитку загроз; розроблення відповідної тактики і стратегії, за допомогою яких стане можливим здійснення заходів протидії загрозам; визначення необхідних обсягів фінансового забезпечення заходів з матеріально-технічного оснащення та для вдосконалення системи економічної безпеки; розробка внутрішньої нормативно-правової бази як сукупності інструкцій для співробітників з чітким визначенням покладених на них функцій, які мають стабільно виконуватися ними та покликані забезпечувати досягнення відповідного рівня безпеки на всіх ділянках, що задіяні у господарській діяльності АТ «Кіровоградське рудоуправління».

3.2. Заходи щодо активізації протидії загрозам АТ «Кіровоградське рудоуправління»

Економічне зростання, стабілізація фінансового стану та занепад складають основні етапи життєвого циклу будь-якого підприємства. Наступний цикл розвитку розпочнеться у тому разі, коли підприємство має можливість активно розширювати свою діяльність і продовжує зростання в результаті перегрупування. Спроможність до нейтралізації впливу змін формується шляхом здатності протидіяти загрозам, яка забезпечується високим рівнем економічної безпеки. Тому вирішення проблем розвитку за допомогою можливостей системи ФЕБ складає необхідну умову для захисту підприємства та заохоченням щодо переходу його до нового циклу, який характеризуватиметься подальшим зростанням. З іншого боку, у разі незадовільного стану чи низького рівня фінансово-економічної безпеки підприємства, етап стабілізації поволі переходить до занепаду у зв'язку з накопиченням кризових тенденцій і тому спричиняє припинення діяльності. З метою усунення ймовірних загроз, які ми детально проаналізували у розділі 2, пункт 2.3., необхідно розглянути заходи щодо активізації протидії загрозам. Їх можна розглянути за такими умовними напрямками:

1) *Заходи, які направлені на зміцнення стану системи економічної безпеки.* Даний напрям застосовується за умови стабільної системи ФЕБ, абсолютній відсутності або незначної наявності загроз, при наявності доступних вільних ресурсів, які можна використати задля розвитку та зміцнення безпеки. У такому разі часто використовують такі заходи: осучаснення технічних засобів безпеки; підвищення умінь і навичок співробітників; створення позитивного іміджу підприємства серед ділових партнерів та потенційних клієнтів, що дозволить здійснювати власні задуми у майбутньому; пошук актуальної інформації для ухвалення дієвих управлінських дій; проведення заходів тестування новітнього обладнання тощо.

Головне завдання для системи забезпечення ФЕБ – це створення умов задля одержання постійних фінансових надходжень шляхом ефективного застосовування існуючих ресурсів, тобто зростання прибутків у короткий проміжок часу, що у випадку реінвестування дасть змогу подальшого інноваційного розвитку підприємства. Це має забезпечуватися за умов чіткої та прозорої організаційної структури, ведення доцільного й системного управлінського стилю, уміння делегувати повноваження, використовуючи при цьому інформаційні мережі, технічні засоби обробки, зберігання, передачі та захисту інформації.

У разі докладання зусиль управлінцями до розумного, зваженого планування під час розробки та реалізації стратегічних, тактичних і оперативних рішень рівень ФЕБ буде контрольованим і дозволить вчасно виявляти загрози і ліквідовувати мінімальними втратами. Таким чином існує потреба у формуванні кадрового потенціалу із застосуванням чіткої і дієвої системи мотивації, яка відповідатиме умовам господарювання. Такий механізм необхідний для організації здорового соціально-психологічного клімату у структурних підрозділах підприємства. Також необхідно враховувати потребу удосконалення кадрового потенціалу залежно від змін ринкових тенденцій. Це актуально для питань, які стосуються використання сировини, роботи обладнання, а також здійснення технологічного процесу. Так, якщо у підприємство забезпечує високий рівень ФЕБ, а його діяльність стабільна, здатність співробітників до змін буде на достатньо високому рівні.

2) Заходи, які направлені на попередження, нейтралізацію дії можливих або латентних загроз. При з'ясуванні та виявленні загроз під час оперативних дій відповідальної особи за фінансово-економічну безпеку здійснюється чітко розроблений перелік заходів, які дозволяють ідентифікувати загрози, проконтролювати та скоординувати їх кількісний та якісний вимір, а також визначити обсяг можливих втрат від загроз. Другим етапом, після здійснення попереджувальних заходів, є безпосередня нейтралізація загроз, захист на усіх рівнях, страхування, уникнення або їх мінімізація.

У такій ситуації безпека на виробництві основана на загальному стані основних засобів підприємств, особливо їх активної частини та диверсифікації діяльності, яка визначена споживчим попитом. Продажі готової продукції для здійснення маркетингової безпеки основані на зваженості як цінової, так і комунікаційної політик, симбіоз яких дає можливість формувати або розвивати імідж торгівельної марки підприємства. У процесі здійснення комерційних безпекових заходів основним залишається завдання з проведення диверсифікації постачальників та споживачів з метою запобігання виникнення випадків браку необхідної для виробництва сировини, і, як наслідок, настанню кризи збуту продукції. Аби захистити майно та кадровий потенціал підприємства, необхідно сформувати основи силової безпеки, які ґрунтуватимуться на конкретних повноваженнях та відповідальності персоналу підприємства. Враховуючи дані чинники, на підприємствах встановлюється режим доступу на об'єкти суб'єкта господарювання.

3) Заходи, які за своєю суттю є піковою стадією другого напрямку заходів.

Такі заходи полягають у миттєвому реагуванні на загрози, які виявлені і чітко визначені, та мають ряд матеріальних, а також нематеріальних збитків і фінансових втрат. Традиційно такий напрям застосовують для захисту від загроз, з якими заходи другого напрямку стали недієвими або потребують негайної активної протидії. Дані заходи спричиняють активність внутрішніх резервів підприємства, але не тільки матеріальних, а і кадрових. У той же час потрібні будуть величезні фінансові вкладення, аби зберегти сталий матеріальний та фінансовий стан суб'єкта [50, с. 67].

Необхідність пошуку шляхів штучного зменшення фінансових ризиків викликана його високим рівнем. Процес зменшення ступеня ризику означає зниження ймовірності та обсягів утрат. Для забезпечення цього процесу застосовують різноманітні засоби і прийоми. Диверсифікація – це процес розподілу капіталу між різноманітними об'єктами вкладення, що напряму пов'язані між собою, який дозволяє уникнути певних ризиків у процесі

розподілу капіталу між різними видами діяльності. На сьогодні диверсифікація є найбільш обґрунтованим і найменш витратним способом зменшення ступеня фінансового ризику.

У той же час фінансова сфера може постраждати від загроз, які важко передбачити. У зв'язку з цим необхідно стабілізувати надходження підприємства, якщо можливо, зменшити частку залучених коштів, а також працювати над формуванням інвестиційного портфелю задля створення позитивних умов подальшого зростання та резервного фонду. Менеджмент підприємства має спрямувати увагу і активні дії на удосконалення існуючої стратегії, враховуючи при цьому фактори, які гальмують розвиток підприємства.

З цією метою відбувається коригування організаційної структури, а також апарату управління із використанням ліберального чи демократичного стилю, розвиток кадрового потенціалу шляхом навчання власних працівників і, за потреби, залучення професіоналів ззовні, удосконалення системи додаткової мотивації згідно з новими цілями та завданнями господарювання. Окреслений комплекс заходів дасть можливість зменшити зайві витрати, усунути процес бюрократизації, ініціювати творчу активність співробітників задля створення умов подальшого інноваційно-орієнтованого розвитку.

Ефективність управління буде визначати становище інформаційних технологій, який повинен відповідати високому функціональному рівню з можливістю періодичного оновлення баз даних згідно з сучасними вимогами. У цьому разі основу для забезпечення економічної безпеки складає асортимент та обсяги продукції, її якість та фізико-хімічні властивості, а також стан активної частини основних засобів, які дозволяють реалізовувати даний процес.

Задля цього відбувається диверсифікація контрагентів із створенням страхових каналів для постачання та збування продукції. Задля створення позитивного іміджу екологоорієнтованого виробника безпечної сировини, відбувається робота із замірів її радіаційного фону, лабораторний фізико-хімічний аналіз, а також сертифікація згідно із світовими стандартами. Силовий

захист підприємства організовує і проводить регулярні перевірки дієвості внутрішньої служби безпеки задля визначення ступеня його вразливості.

Варто зауважити, що з метою усунення будь-яких загроз фінансово-економічній безпеці суб'єкти господарювання мають докласти максимум зусиль для створення та підтримки внутрішньої системи безпеки. На думку економіста Л. Пашнюк «Під системою економічної безпеки розуміють організовану сукупність спеціальних органів, служб, засобів, методів та заходів, що забезпечують захист життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз» [39, с. 96]. Крім того, вона повинна бути дієвою та ефективною, що безпосередньо залежить від ґрунтовності та чіткості окреслення кола тих завдань, які дана система повинна виконувати. Основні завдання, які стоять перед системою економічної безпеки суб'єкта господарювання, полягають у:

- 1) захисті законних прав та інтересів підприємства і його працівників;
- 2) збиранні, аналізові, оцінці даних та прорахункові розвитку подій;
- 3) вивченні дій партнерів, особливо конкурентів, споживачів та потенційних працівників підприємства;
- 4) своєчасному виявленні можливих загроз підприємству та його працівникам зі сторони зовнішнього середовища;
- 5) недопущенні проникнення на підприємство структур економічної розвідки конкурентів, злочинців та окремих осіб, які мають протиправні наміри;
- 6) протидії проникненню за допомогою технічних засобів із злочинною метою;
- 7) забезпеченні збереження матеріальних цінностей та інформації, яка містить комерційну таємницю підприємства;
- 8) отриманні потрібної інформації для ухвалення успішних управлінських рішень, які включають питання стратегії і тактики економічної діяльності підприємства;

9) сприянні формування у ділових партнерів та споживачів позитивного іміджу про підприємство;

10) контролі за ефективним функціонуванням системи внутрішньої безпеки, а також удосконаленні її елементів.

Своєчасне виявлення та нейтралізація загроз та небезпек підприємству досягається завдяки бездоганній роботі системи економічної безпеки, яка здатна створити комфортні умови для успішного і ефективного функціонування підприємства, досягнення амбітних цілей в умовах жорсткої конкуренції та суттєвих господарських ризиків.

Також варто зауважити, що не існує шаблонної системи економічної безпеки для усіх господарюючих суб'єктів. Вона має бути унікальною для кожного підприємства, оскільки має враховувати види та особливості його діяльності, розміри підприємства, виробничий потенціал, усі ризики виробництва, наявність секретних розробок та матеріалів тощо. Робота системи внутрішньої безпеки підприємства має характеризуватися комплексністю, або здатністю забезпечити майнову, фінансову, інформаційну, науково-технічну, інтелектуальну та екологічну безпеку підприємства.

Запровадження наведених рекомендацій в діяльності АТ «Кіровоградське рудоуправління» дозволить поліпшити процеси моніторингу рівня його фінансово-економічної безпеки, а також впроваджувати комплексний підхід щодо протидії загрозам його основної діяльності.

ВИСНОВКИ

Наведені у дослідженні різні підходи у трактуванні поняття фінансово-економічної безпеки підприємства демонструють його складність і багатогранність. Під час вивчення поняття «фінансово-економічна безпека», існує потреба визначення внутрішніх та зовнішніх загроз, які так чи інакше впливають на діяльність підприємств, та напрацювання стійкого механізму для протистояння негативному зовнішньому впливу.

Класифікація фінансових загроз та їх детальна характеристика, яка була розглянута в розділі 1 (пункт 1.1), забезпечують можливості для цілеспрямованого формування системи забезпечення належної фінансової безпеки підприємства. Варто зауважити, що розгляд класифікаційної системи загроз дає можливість підготувати основу для подальших досліджень, пов'язаних з визначенням методів та напрямків попередження та нейтралізації загроз ФЕБП.

У розділі 2 було досліджено функціонування та моніторинг загроз фінансово-економічної безпеки на базі акціонерного товариства «Кіровоградське рудоуправління». Також надано загальну характеристику господарській діяльності підприємства, розраховано показники його фінансової стійкості, зроблено SWOT-аналіз та PEST-аналіз.

За результатами порівняння даних підприємства за останні п'ять років було зроблено висновок, що показники залишкової вартості основних засобів, грошових коштів, обсягів балансу, чистого доходу від реалізації продукції стали більшими у 2020 році, ніж у 2016 році. На підставі аналізу складу та структури активів і пасивів балансу, динаміки показників АТ «Кіровоградське рудоуправління» констатовано погіршення платіжної дисципліни, тобто, внаслідок зростання обсягів дебіторської заборгованості знижується здатність підприємства своєчасно розраховуватися за своїми поточними зобов'язаннями. Водночас, зростання розміру балансу досліджуваного підприємства дозволяє

стверджувати факт нарощування обсягів діяльності, що може бути підтвердженням підвищення її ефективності.

Під час проведення SWOT-аналізу встановлено, що АТ «Кіровоградське рудоуправління» має значні сильні сторони: власні технології видобутку, налагоджені канали збуту та потужну матеріально-технічну базу. Проте наявність таких слабких сторін, як: недосконала система менеджменту, невелика кількість асортименту продукції та неможливість його розширення, не дозволяють повною мірою реалізувати наявний потенціал.

У результаті проведення PEST-аналізу було враховано ризики, які пов'язані із диверсифікацією бізнесу, різними видами діяльності та галузями, які охоплюють виробництво металургійних підприємств, уможливають їх конкурентоспроможну, фінансово стійку та прибуткову діяльність. З метою зменшення ризиків та їх руйнівних впливів на фінансові результати діяльності та фінансовий стан, вважаємо за необхідне застосувати певні заходи, покликані нейтралізувати загрози та попередити зниження рівня ФЕБП. Серед них визначимо такі:

- організація та практична діяльність з питань забезпечення фінансової безпеки, підготовка способів та засобів уникнення можливих загроз та напрямків мінімізації негативних впливів;
- забезпечення сталого економічного розвитку підприємства, досягнення основних цільових параметрів діяльності при збереженні ліквідності та певного рівня фінансової незалежності, необхідного для підтримки його стійкості за поточний період;
- усунення негативного впливу кризових явищ економіки, а також навмисних дії конкурентів та інших «недружніх» структур;
- запровадження адекватної системи обліку фінансових потоків і підвищення ефективності системи контролю;
- залучення і використання позикових коштів за оптимальною вартістю, контроль допустимого рівня боргового навантаження;

- запобігання випадкам халатності, шахрайства, а також навмисним діям персоналу в стосунках з контрагентами, а також іншим фінансовим порушенням;
- розробка та проведення системи постійного моніторингу фінансового стану підприємства з метою раннього діагностування кризових явищ і ознак банкрутства.

Реалізація перелічених напрямів допоможе підприємству створити необхідний запас міцності фінансової системи, що забезпечить усунення загроз.

Отже, фінансово-економічна безпека підприємства є складним та багатовекторним поняттям, про що свідчить різноманіття наукових підходів до його сутності та класифікації загроз, які на неї безпосередньо впливають.

Ефективна система моніторингу загроз ФЕБП має включати як кількісні, так і якісні показники, передбачати виявлення впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, бути орієнтованою на максимально раннє виявлення та попередження ризиків та загроз у сфері фінансово-економічної безпеки підприємства, сприяти поліпшенню інформаційно-аналітичної бази для прийняття раціональних управлінських рішень та підвищенню рівня безпеки діяльності суб'єкта господарювання. До першочергових завдань, покликаних нейтралізувати загрози та попередити зниження рівня ФЕБ підприємства можна віднести створення системи економічної безпеки, розробку способів уникнення можливих загроз та напрямків мінімізації негативних впливів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алькема В. Г., Кузуб С. В. Моніторинг загроз фінансово-економічній безпеці суб'єкта господарської діяльності. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2017. Випуск 48. С. 101-112.
2. Барановський О. І. Філософія безпеки: монографія у 2 т. Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. К.: УБС НБУ, 2014. 831 с.
3. Берницька Д. Стратегічний аналіз зовнішнього середовища підприємства методом PEST / STEP аналізу. *Економічний аналіз*. 2012. Випуск 11. Частина 2. С. 41-45.
4. Белялов Т.Е., Корінь С. В. Фінансово-економічна безпека підприємства та напрями її підвищення. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління. Гроші. Фінанси і кредит*. 2017. Випуск 2 (07). С. 235-238.
5. Берёзкина И. А. Концептуальные основы мониторинга конкурентной среды. *Маркетинг*. 2005. № 1 (80). С. 51-59.
6. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия. 2-е изд., стер. К.: Ольга, 2009. 776 с.
7. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія. Львів: ЛКА, 2012. 386 с.
8. Галіцин В. К. Моделі та технології систем моніторингу в економіці: автореф. дис. К.: Київ. нац. екон. ун-т, 2001. 31 с.
9. Гапоненко В. Ф. Экономическая безопасность предприятия: подходы и принципы. М.: Ось-89, 2006. 208 с.
10. Гетманець О. Фінансова безпека як об'єкт правового регулювання. *Фінансове право*. 2020. №3. С. 218-223.
11. Діденко Є.О. Управління економічною безпекою підприємства на основі формування стратегії його безпечного розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. №5. С. 35-40.

12. Дідик А. Економічна безпека підприємства. Підручник. Львів, 2019. 624 с.
13. Едророва В. Н. Система показателей мониторинга устойчивости региональной финансовой системы. *Финансы и кредит*. 2005. №19. С. 4-12.
14. Єрмошенко М. М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: наукова монографія. Нац. академія управління. К.: НАУ, 2010. 232 с.
15. Зеліско І.М. Ризики та загрози в діяльності аграрно-промислових компаній. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2014. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3608> (дата звернення: 10.11.2021).
16. Зубок М.І. Економічна безпека суб'єктів підприємництва: навч. посіб. К.: МФСА, 2012. 226 с.
17. Ільчук В., Садчиков В. Шляхи підвищення фінансово-економічної безпеки підприємств аграрного бізнесу. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2013. №2 (66). С. 209-217.
18. Кліпун А. І. Особливості оцінки економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. *Інтернаука*. 2018. №1. Ч. 1. С. 44-49.
19. Когут А. Е. Информационные основы социально-экономического регионального мониторинга. СПб: ИСЭП, 1995. 142 с.
20. Кокнаєва М. Оцінка фінансово-економічної безпеки підприємств торгівлі. *Журнал європейської економіки*. 2017. Т. 11. №3. С. 347-357.
21. Колечкіна Л. М., Литвиненко Ю. О. Побудова імітаційної моделі для прийняття управлінських рішень на підприємстві. *Структурні зміни у суспільстві під впливом комунікацій та інформації*. Полтава. 2016. С. 279-281.
22. Корецька О. В, Загрози фінансово-економічній безпеці та шляхи їх усунення на підприємствах портової діяльності. *Економіка та підприємництво*. 2021. №1(118). С. 65-68.
23. Корчинський І. О., Мельник С. І. Основні загрози економічній безпеці держави в сучасних умовах розвитку. *Електронний журнал «Ефективна*

економіка». 2019. №10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7369> (дата звернення: 25.10.2021).

24. Крупка М., Яструбецька Л. Фінансова безпека суб'єктів господарювання. Підручник. Львів, 2018. 320 с.

25. Кузенко Т. Б., Сабіна Н. В. Фінансова безпека підприємства. Навчальний посібник. Харків, 2020. 123 с.

26. Куцик В. І., Бартиш А. І. Фінансова безпека підприємства як самостійний об'єкт управління: проблеми забезпечення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. №1. С. 345-355.

27. Ладюк О. Д. Фінансова безпека: характеристика складників. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2016. Вип. 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5280> (дата звернення: 25.10.2021).

28. Ліпкан В. А. Безпекознавство: нав. посібник. К.: В-во Євр. ун-ту, 2003. 208 с.

29. Лиса О. В. Фінансова безпека суб'єктів господарювання в сучасних умовах. *Економічний аналіз*. 2016. Том 26. №1. С. 58-64.

30. Лобурко Я. О. Моніторингові оцінювання складних соціально-економічних явищ розвитку регіону. Інститут регіональних досліджень. Л.:ІРД, 2006. 306 с.

31. Мандзіновська Х. О. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Наукові записки*. 2016. №2(53). С. 159-166.

32. Мартинюк В. Фінансова безпека: навч. посіб. Тернопіль: Вектор, 2016. 264 с.

33. Марченко О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О. Фінансова безпека держави. Навчальний посібник. Львів, 2020. 356 с.

34. Мелих О. Фінансова безпека держави: сутність, критерії оцінки та превентивні заходи зміцнення. *Економічний аналіз*. 2013. Випуск 12. Частина 2. С. 266-272.

35. Мойсеєнко І., Марченко О. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: навч. посібник. Львів, 2011. 380 с.

36. Мулик Я. І. Сутність поняття «Фінансова безпека підприємства»: систематизація наукових поглядів. *Збірник наукових праць ВНАУ*. 2013. №3(80). С. 195-206.
37. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. К.: КВІЦ, 1999. 462 с.
38. Новак О. С., Дідівська Н. І. Роль фінансового моніторингу у забезпеченні фінансової безпеки держави. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2016. Вип. 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5511> (дата звернення: 25.11.2021).
39. Пашнюк Л. Загрози економічній безпеці підприємства та засоби їх нейтралізації. *Вісник КНУ імені Т.Шевченка*. 2013. №10(151). С. 93-97.
40. Пекін А. Економічна безпека підприємств як економіко-правова категорія. *Економіст*. 2007. №8. С. 23–25.
41. Підхомний О. М. Типологія загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємницької діяльності. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. Львів. 2007. С. 119-123.
42. Плисецкий Д. Е. Система мониторинга финансового сектора экономики. *Банковское дело*. 2004. № 9. С. 6-11.
43. Побурко Я. Моніторингові оцінювання складних соціально-економічних явищ розвитку регіону. Л., 2006. 306 с.
44. Рудковський О.В. Методи оцінки впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на корпоративну безпеку. *Стратегія розвитку України*. 2015. №2. С. 119-123.
45. Сак Т. Оцінка безпечності функціонування бізнесу в Україні. *Економічний часопис Східноукраїнського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. №2. С. 34-41.
46. Столбов В. Ф., Шаповал Г. М. Особливості управління системою фінансово-економічної безпеки будівельних підприємств. *Комунальне господарство міст. Науково-технічний збірник*. 2013. №111. С. 103-108.
47. Сусіденко О. В. Фінансова безпека підприємства. Теорія. Методи. Практика. 2019. 128 с.

48. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України: монографія. К.: НІПІМБ, 2005. 140 с.
49. Трухан О. Наукова інтерпретація функцій стратегічного управління підприємствами. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2010. №1. С. 29-35.
50. Тулуб О. М., Василенко В. Е. Механізм протидії зовнішнім загрозам економічній безпеці суб'єктів господарювання. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №16. С. 64-68.
51. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів: навч. посіб. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 332 с.
52. Фатенок-Ткачук А. О., Харчук М. А. Методичні основи аналізу зовнішнього середовища підприємств птахівництва. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2015. Вип. 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4673> (дата звернення: 20.11.2021).
53. Цвайг Х. І., Галайко Н. В. Загрози фінансовій безпеці підприємства та шляхи їх усунення. *Економіка та управління підприємствами*. 2016. Вип. 11. С. 181-185.
54. Шишкин А. И. Сущность, задачи и принципы мониторинга. *Экономика Северо-Запада: проблемы и перспективы развития*. 2004. №1(19). С. 16-30.
55. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. К.: НІСД, 1997. 144 с.

ДОДАТКИ